

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ПРЕЗИДЕНТІНІҢ ЖАНЫНДАҒЫ
МЕМЛЕКЕТТІК БАСҚАРУ АКАДЕМИЯСЫ

ДИПЛОМАТИЯ ИНСТИТУТЫ / МСҰМ

қолжазба құқығында

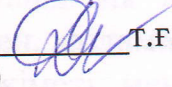
Прниязова Альбина Еркинбаевна

Халықаралық ынтымақтастықты дамытудағы
жергілікті атқарушы органдардың рөлі

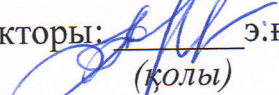
Білім беру бағдарламасы «Халықаралық қатынастар»

оқыту бағытында «7М031 - Әлеуметтік ғылымдар»

Халықаралық қатынастар
магистр дәрежесін алу үшін дайындалған магистрлік жоба

Ғылыми жетекші: т.ғ.д., профессор Мажиденова Д.М.
(қолы)

Жоба қорғауға жіберілген: « 29 » сәуір _____ 2021 ж.

Институт / МСҰМ директоры: э.ғ.д., профессор Абишева М.А.
(қолы)

Нұр-Сұлтан, 2021

Нормативтік сілтемелер

1. "Қазақстан Республикасындағы жергілікті мемлекеттік басқару және өзін-өзі басқару туралы". Қазақстан Республикасының 2001 жылғы 23 қаңтардағы N 148 Заңы.

2. "Қазақстан Республикасында жергілікті мемлекеттік басқару туралы" Қазақстан Республикасы 2001 ж. 23 қаңтардағы № 148 Заңы

3. "Қазақстан Республикасының кейбір заң актілеріне жергілікті мемлекеттік басқару мәселелері бойынша өзгертулер мен толықтырулар енгізу туралы" Қазақстан Республикасы 2004 ж. 11 мамырдағы 552 Заңы (ҚР Парламентінің Жаршысы, 2004, 10, 56-бап).

4. "Қазақстан Республикасындағы жергілікті мемлекеттік басқару туралы" Қазақстан Республикасының Заңына өзгертулер мен толықтырулар енгізу туралы" Қазақстан Республикасы 2004 ж. 21 желтоқсандағы 15 Заңы (ҚР Парламентінің Жаршысы, 2004, № 24, 144-бап).

1 "Қызылорда облысының 2019-2022 жылдарға арналған әлеуметтік-экономикалық дамуының кешенді жоспары" ҚР Үкіметінің 2019 жылғы 6 маусымдағы № 375 қаулысы

2 "Арнайы экономикалық және индустриялық аймақтар туралы" ҚР-ның 2019 жылғы 3 сәуірдегі № 242-VI ҚРЗ заңы.

3 "Ерекше экономикалық аймақтар туралы" Ресей Федерациясының 2005 жылғы 22 шілдедегі №116-ФЗ Федералдық заңы.

4 "Арнайы экономикалық және индустриялық аймақтар туралы" Заң, "Ерекше экономикалық аймақтар туралы" Ресей Федерациясының Үкіметі мен Қазақстан Республикасының Үкіметі арасындағы қолданыстағы "Байқоңыр" кешенін жалға алу шарты жағдайында.

5 "Барлық басқа шаруашылық және әлеуметтік мәселелер тараптармен келісілген жеке келісімдермен, хаттамалармен және Регламенттермен реттеледі" Ресей Федерациясының Үкіметі мен Қазақстан Республикасының Үкіметі арасындағы қолданыстағы "Байқоңыр" кешенін жалға алу шарты жағдайында (1995 жылғы 17 мамырдағы № 77-ФЗ Федералдық заңы)

Белгілер мен қысқартулар

БҰҰ – Біріккен Ұлттар Ұйымы
ҚР - Қазақстан Республикасы
ХҚ - халықаралық қатынас
ҒТП - ғылыми техникалық прогресс
ЕО - Еуропалық одақ
ТМД - Тәуелсіз мемлекеттер достығы
ТҰК - трансұлттық корпорациялар
ҰҒТАО - Ұлттық ғылыми-техникалық ақпарат орталығы
АҚ - Акционерлік қоғам
ЭЫДҰ - Экономикалық ынтымақтастық пен даму ұйымы
ДСҰ - Дүниежүзілік сауда ұйымы
БҒМ –ның Білім және Ғылым министрлігі
ЕҚЫҰ - Еуропадағы қауіпсіздік және ынтымақтастық жөніндегі ұйым
ШЫҰ - Шанхай Ынтымақтастық Ұйымы
ИЫҰ - Ислам Ынтымақтастық Ұйымы
ҰҚШҰ - Ұжымдық қауіпсіздік туралы шарт ұйымы
ОПЕК - мұнай экспорттаушы елдер ұйымы)
БҰҰ ДБ - БҰҰ Даму Бағдарламасы
ЮНИСЕФ - БҰҰ Балалар қоры
ЮНИФОП -БҰҰ халық саны жөніндегі қоры
ЮНЕСКО - білім, ғылым және мәдениет мәселелері жөніндегі БҰҰ ұйымы
БЖКБ - БҰҰ Босқындар істері жөніндегі Жоғарғы комиссарының басқармасы
ЮНИФЕМ - БҰҰ әйелдерді дамыту қоры
БҰҰ/ЖИТС - БҰҰ-ның АИТВ/ЖИТС жөніндегі бірлескен бағдарламасы
БҰҰ ГМҮБ (БҰҰ гуманитарлық мәселелерді үйлестіру басқармасы
ҚАД - қоғамдық ақпарат департаментінің өкілдігі
БҰҰ ЕҚБ - БҰҰ Есірткі және қылмыс жөніндегі басқармасы
БҰҰЕ - БҰҰ еріктілері
ЮНИДО - БҰҰ өнеркәсіптік даму ұйымы
НАТО - Солтүстік Атлантика шарты ұйымы
КСРО - Кеңестік социалистік республикалар одағы
ЕАЭО - Еуразиялық экономикалық қауымдастық
АҚШ – Америка құрама штаты
ШОБ - шағын және орта бизнес
ӘКК - Әлеуметтік-кәсіпкерлік корпорациялар
НАСА - Ұлттық аэрокосмостық агенттік
РФ - Ресей Федерациясы
ЕЭА - еркін экономикалық аймағын

Магистрлік жоба мазмұны

Нормативтік сілтемелер.....	2
Белгілер мен қысқартулар.....	3
Кіріспе.....	5
Әдебиетке шолу.....	8
Зерттеу әдістері.....	18
1 Қазақстан Республикасының халықаралық ұйымдармен халықаралық ынтымақтастығын талдау және зерттеу.....	21
1.1 Қазақстан Республикасының халықаралық ұйымдармен халықаралық ынтымақтастығы.....	21
1.2 Халықаралық ынтымақтастық және Қызылорда облысында жергілікті атқарушы органдардың менеджментін жетілдіру мәселелері.....	23
2 Зерттеу проблемасының шешімдері.....	28
2.1 Зерттеу проблемасының нақты бар шешімдері.....	28
2.2 Зерттеу мәселенің ұсынылған шешімі.....	31
Қорытынды.....	36
Пайдаланылған дереккөздердің тізімі.....	38
Мемлекеттік орган үшін негізгі ұсынымдарды қамтитын жұмыс нәтижелері бойынша талдамалық жазба.....	41

Кіріспе

Зерттеудің өзектілігі мен мәселесі.

Қазіргі кезде Қазақстанда Америка, Еуропа, Азия және Африка елдерінің елшіліктері мен өкілдері, сондай-ақ БҰҰ-ы, Дүниежүзілік банк, Еуропалық Одақтың Комиссиясы, Халықаралық валюталық қор, Еуропаның қайта құру және даму банкі, Кедендік одақтың өкілдігі, Ислам даму банкі, және т.б. халықаралық ұйымдардың өкілдері белсенді жұмыстарын жалғастыруда. Қазақстан аталған ұйымдармен біріккен халықаралық жобаларды жүзеге асыруда. Аталмыш процесс мемлекеттік және жергілікті деңгейдегі атқарушы билік органдарының жауапкершілігін арттырып қана қоймай, сол халықаралық ұйымдастықтағы атқаратын ролін де арттыратыны анық.

Қазақстанның халықаралық ұйымдар арасындағы ынтымақтастығының дамуы қысқа және ұзақ келісім-шарттарда көрініс тауып, жан-жақты интеграцияға негізделген. Оның стратегиялық мақсатын, біріншіден, ұлттық ұстанымдарға жауап беретін тең құқықты ықпалдастық механизмдерін айқындау мен дәріптеу, екіншіден, әлемдік жетекші елдердің басқару үлгісінің тиімді жақтарын тәжірибиелік мағынада енгізу болып табылады.

Қазақстанның халықаралық ынтымақтастықты дамытуының әлемдік теориялық және тәжірибесі мол. Дегенмен, жаһандану процесінде халықаралық ынтымақтастық ұйымдарының мазмұны ерекше. Осы бағытты ел ішінде жергілікті атқарушы органдардың басқарудағы сапасын арттырып, құқықтық механизмдерді одан әрі жетілдірген жөн. Себебі, қалыптасқан жағдайда, бірінші кезекте, теория мен практикада басқарудың жаңа қырларын анықтап, соның негізінде жергілікті атқарушы органдардың құқықтық және нормативтік базасы да дами түседі. Қазіргі кезде халықаралық ынтымақтастықты дамыту үшін Қазақстанда қажетті институтционалды құрылым бар. Оның негізінде қабылданған құқықтық және нормативтік актілер мен үкімет қаулылары нақтыланған. Аталмыш жағдай шетелдік және отандық инвестициялардың сенімді құйылуына септігін тигізіп, елімізде біріккен кәсіпорындарын ашуды оңайлатады және сыртқы экономикалық байланыстарды әрі қарай нығайтуға септігін тигізеді.

ҚР-ның мемлекеттік қызмет Тұжырымдамасының жаңа үлгісін іске асыру мақсатында «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне мемлекеттік қызмет мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» Заңы қабылданды, ол 2013 жылғы 26 наурызда заңдық күшіне енді [1]. Мұндай жағдайда, жергілікті атқарушы органдардың халықаралық ынтымақтастық қатынастарды дамудағы орны мен қызметіне объективті баға беру мен оның нақты үлесін анықтау қиынға соғады, екінші жағынан, жергілікті атқарушы органдардың халықаралық құқықтық санасын арттырып, басқару деңгейін көтеру жолдарын зерделеу арқылы, мемлекеттің экономикалық бәсекелестігін арттыру мен мемлекеттің даму стратегиясын нақтылауға болады.

Жоғарыда аталғандардың негізінде ғылыми жұмыстың мақсаты мен міндеттері нақтыланып, жергілікті атқарушы органдардың халықаралық

ынтымақтастықты дамытудағы рөлі мен құқықтық мәселелері дамыған елдердің халықаралық қатынасы дамыған жүйесі мысалында зерттеуге арналған. Сондықтан да, аталмыш тақырыптың өзектілігі қазіргі заманауи Қазақстанның әлеуметтік-экономикалық және саяси жүйесінің қарқынды даму талаптары мен халықаралық бәсекелестіктің артуымен анықталып отыр.

Зерттеу мәселесі. ҚР-ның халықаралық ынтымақтастық шеңберінде терең өңделген құқықтық негіздері жоқ және тиісті қаржы ресурстарымен бекітілмеген жергілікті басқару органдарын реформалауға бағытталған іс-шаралар толық көлемде іске асырылмайды және күтілетін нәтижелерді бермейді. Жергілікті басқару органының шектеулі қаржыландыру жағдайлары облыстық бюджет жүйесінің кіріс бөлігін құрайтын трансұлттық және бірлескен корпорациялардың жұмысын қиындатады. Халықаралық ынтымақтастықтарға, одақтарға деген қажеттіліктердің артуы еліміздегі өнеркәсіп саласына инвестицияны көптеп тартудың, қаржыландырудың қосымша көздерін іздеу қажеттілігі туралы мәселені ерекше өткір қойып отыр.

Бұл проблемаларға көптеген ресейлік және қазақстандық мамандар үнемі назар аударуда, атап айтсақ, (Абылкасымов Е.А., Аканов А.А., Алиев М.А., Дуйсекеев А.Д., Жузжанов О.Т., Кульжанов М.К., Куракбаев К.К., Линденбратен А.Л., Лисицын Ю.П., Путин М.Е., Стародубов В.И., Тасмағамбетов И.Н., Шарманов Т.Ш., Щепин О.П. және т.б.).

Жобаның мақсаты мен міндеттері. Зерттеу жұмысының мақсаты болып жаһандық даму жағдайында Қазақстанның халықаралық ынтымақтастық қатынастарын одан әрі нығайтудағы жергілікті атқарушы органдардың рөлі мен үлесін зерттеу.

Алдамызға қойған мақсатқа байланысты мынадай **міндеттерді** жүзеге асыру көзделеді:

- халықаралық ынтымақтастық қатынастардың қалыптасуы мен дамуына теориялық тұрғыдан шолу жасау;
- ҚР-ның халықаралық ынтымақтастық қатынастарының қазіргі жағдайына сипаттама беру және проблемаларын анықтау;
- Қызылорда облысының халықаралық ынтымақтастығын дамытудың перспективалары мен мүмкіндіктерін зерттеу;
- халықаралық ынтымақтастықты дамыту бойынша жұмысты нығайту және жетілдіру бойынша ұсыныстар беру.

Зерттеу объектісі. Магистрлік жобаның зерттеу объектісі болып Қызылорда облысының халықаралық ынтымақтастығын дамытудың перспективалары мен мүмкіндіктерін зерттеу саналады.

Зерттеу пәні болып әлемдік халықаралық ынтымақтастық субъектілерін мемлекеттік басқару бойынша туындайтын мәселелер табылады.

Зерттеу әдістері. Зерттеу ғылыми танымның жалпы әдістерін: бақылау, салыстыру, жүйелік және логикалық талдау мен синтез, теориялық және эмпирикалық әдістерді қолдану арқылы жүргізілді.

Бастапқы ақпаратты эмпирикалық жолмен алудың ең көп тараған әдісі - байқау. Халықаралық ынтымақтастық мәселесін зерттеуде бақылаудың екі түрі

қолданылды - енгізілген, яғни белгілі бір халықаралық оқиғаның тікелей қатысуымен және аспаптық, яғни зерттеу объектіні жанама бақылау арқылы іске асырылды. Қазіргі уақытта әлемдегі ақпараттардың ұсынылуы экспонциалды түрде артып келе жатқандықтан, заманауи компьютерлік технологияларды қолданған кезде де зерттелетін саладағы барлық оқиғаларды бақылау оңай емес, сондықтан бақылау мүмкіндіктері азайды.

Халықаралық ынтымақтастық елдерінің деректерін, үлесін талдау үшін математикалық және статистикалық әдістердің жиынтығынан тұратын сандық әдіс қолданылды. Статистикалық мәліметтер Microsoft Word, Microsoft Excel компьютерлік бағдарламаларын қолдана отырып, іріктеу, топтау, салыстыру және жалпылау, динамика қатарларын зерттеу арқылы талданады.

Гипотеза немесе күтілетін нәтижелер. Зерттеудің жұмыс гипотезасы қазіргі замандағы жағдайда Қазақстанның жергілікті басқару органының жұмыс істеу тиімділігін арттырудың айқындаушы бағыты инвестицияның жаңа көздері мен нысандарын іздестірумен ұштастыра отырып, жергілікті аймақтың экономикалық жағдайын қаржыландыру тетігін жетілдіру болып табылатыны туралы тұжырымдамалық ережеге негізделеді.

Зерттеудің практикалық маңыздылығы. Магистрлік жобада қарастырылған ұсыныстар Қазақстан Республикасының халықаралық ынтымақтастық қатынастарын жетілдіру жөніндегі тұжырымдамаларын әзірлеу кезінде қолданылуы мүмкін. Зерттеудің жекелеген ғылыми-әдістемелік нәтижелерін мемлекеттік және жергілікті басқару органдарының халықаралық қатынас тұжырымдамаларын әзірлеу кезінде пайдалана алады.

Диссертацияның материалдары, негізгі ережелері мен тұжырымдары халықаралық экономика және халықаралық қатынас пәндерінің жұмыс оқу бағдарламаларын жасау кезінде сұранысқа ие, сондай-ақ халықаралық ынтымақтастық қатынастарын қалыптастыруда пайдалы.

Автормен жүргізілген материалды талдау аспиранттарға, докторанттарға, ізденушілерге Қазақстанның халықаралық ынтымақтастық қатынастарының ерекшелігінің неғұрлым аз зерттелген проблемаларын анықтауда, диссертациялық зерттеулердің проблемалық өрісін толығырақ анықтауға елеулі көмек көрсете алады.

Зерттеу нәтижелерін апробациялау. Диссертациялық жұмыста берілген ғылыми ережелер, қорытындылар мен ұсыныстар автормен мынадай халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференцияларда баяндалған:

1. "Халықаралық ынтымақтастықты дамыту мақсатында жергілікті атқарушы органдардың қызметінің кейбір сұрақтары" (25.11.2020. Прага қаласы, Чехия Республикасы);

2. "Халықаралық қатынас және жаһандық қауіпсіздік" атты жас ғалымдарға арналған халықаралық онлайн конференцияда баяндама жасалды (11-12 желтоқсан 2020 жыл) Болгария-Нұрсұлтан, София қаласы.

Әдебиетке шолу

Қазіргі әлемде жаһандық өзгерітер үздіксіз жүріп жатыр, кез-келген мемлекеттің әлеуметтік өмірінің әртүрлі аспектілері ғана емес, сонымен қатар олардың арасындағы қатынастарда да. Бұл қатынастар халықаралық ынтымақтастық ретінде анықталады. Қазақстанның академиялық түсіндірме сөздігінде "халықаралық" сөзі әр түрлі мемлекеттердің өкілдері қатысатын елдер мен мемлекеттер арасындағы қатынастар ретінде анықталады [2].

Тәуелсіздік үшін күрес, егемен мемлекеттер мен олардың альянстарының пайда болуы, революциялар, жергілікті және әлемдік соғыстар сияқты дүниежүзі тарихындағы оқиғалар ХХІ ғасырдың басында өзара халықаралық қатынастарға (ХҚ) түсетін дербес мемлекеттер жүйесін қалыптастырды. БҰҰ мәліметтері бойынша, бүгінде әлемде 200-ге жуық ел бар, жыл сайын бұл сан заңдылық процеске сәйкес өсіп келеді [3].

Халықаралық қатынастар көптеген әлеуметтік ғылымдардың зерттеу тақырыбы болып табылады. Зерттеушілер арасында оларды зерттейтін пәндерге қатысты нақты сенімділік жоқ. Мысалы, Квинс Райт пен Жан-Батист Дюро-зел көрсетілген проблемаларды зерттейтін келесі әлеуметтік ғылымдарды ажыратады: дипломатия тарихы; халықаралық құқық; халықаралық саясат; халықаралық экономика; халықаралық сауда; әскери ғылымдар; саяси география; құқық және халықаралық ұйымдар; әлеуметтану; антропология; әлеуметтік психология; этика [4, б. 9].

ХХ және ХХІ ғасырлардың шекарасында ХҚ сипаты келесідей объективті себептердің әсерінен қалыптаса бастады:

- ҒТП және технологияларды дамыту, ақпараттық ресурстармен алмасуды қарқындету, үлкен аумақтарды қамтитын инфрақұрылымдар құру;
- Әлемдік нарықты дамыту және халықаралық еңбек бөлінісі;
- Барлық мемлекеттің әлеуметтік-экономикалық дамуының деңгейіне қарамастан, мейлі ол жойылудың нақты қаупі алдында тұрса да, әскери саланы дамыту;
- адамның қоршаған ортамен қарқынды өзара әрекеттесуі және экономикалық қызметті белсенді жүргізу [5].

Төмендегі 1-кестеде әртүрлі елдердің зерттеушілерінің халықаралық қатынасты анықтаудағы әртүрлі тәсілдердің мысалдары келтірілген.

Кестеде келтірілген анықтамалардың арасында авторлар ХҚ-ның әмбебаптығы мен күрделілігін мойындайды деп санауға болады. Біздің ойымызша, ресейлік зерттеушілер А.Михненко мен О.Сосниннің ғылыми көзқарасы [6, б. 435] ХҚ ұғымын дәлірек ашады. Аталған авторлардың ішінде олар ХҚ-ны тек қатынастар мен қатынастардың жиынтығы ретінде ғана емес, сонымен бірге бұл жүйе екендігіне назар аударады және оның субъектілерін ерекшелейді [7, 544-545 б.].

ХҚ негізгі субъектілері өзара әрекет ету кезінде дүниежүзілік және/немесе өңірлік халықаралық бірлестіктерге бірігетін мемлекеттер, ұйымдар [8]. Олар ХҚ субъектілері ретінде дипломатиялық қарым-қатынастарды ұстайды және

әлемнің әртүрлі елдерінде дипломатиялық өкілдіктері болады; халықаралық шарттарға қол қояды; халықаралық қағидаттар мен нормаларды сақтайды; халықаралық саяси, экономикалық және мәдени-гуманитарлық әлемдік және өңірлік ұйымдардың қатысушылары болып табылады.

1-кесте. «Халықаралық қатынастар» ұғымын анықтау тәсілдері

Авторлар, дереккөздер	«Халықаралық қатынастар» ұғымының анықтамасы
В. Цимбалист [9, б. 9]	Бұл сөздің кең мағынасында халықтар арасындағы экономикалық, саяси, идеологиялық, құқықтық, дипломатиялық, сондай - ақ басқа да байланыстар мен өзара қатынастардың жиынтығы.
Ю. Аверьянов [10, б. 231]	Бұл халықтар, мемлекеттер және мемлекеттер бірлестіктері арасындағы саяси, экономикалық, дипломатиялық, әскери, мәдени, ғылыми-техникалық байланыстар мен өзара қатынастардың жиынтығы.
А.Михненко, О.Соснина [11, б. 435]	Бұл халықаралық қатынастар субъектілерінің саяси, экономикалық, ғылыми-техникалық, мәдени, әскери, дипломатиялық және өзге де тұрақты өзара байланыстары мен өзара іс - қимылдарының жүйесі, олардың ішінде: мемлекеттер; халықтар; мемлекетаралық үкіметтік және үкіметтік емес бірлестіктер, ұйымдар мен органдар; партиялар мен қозғалыстар; жеке тұлғалар мен олардың топтары.
С.Гели, С.Рутар [12]	Бұл ұлттық мемлекеттер немесе ұлттық мемлекеттер топтары арасындағы әртүрлі қатынастардың (саяси, экономикалық, дипломатиялық, идеологиялық) жиынтығы, сондай-ақ өзара іс - қимыл процесінде белгілі бір әлемдік немесе аймақтық құқықтық тәртіппен белгіленетін әлемдік және аймақтық ұйымдар.
А.Субботин [13, б. 98]	Қатысу жеке адамның немесе ұжымдық қоғамның халықаралық субъективтілігін тудыратын әлеуметтік қатынастардың нақты формасы және оның негізгі функционалды мақсаты адамзаттың өркениеттік және антропологиялық бірлігін жүзеге асыру болып табылады.
Ескерту [автормен әзірлеген]	

Әр түрлі мемлекеттердің ХҚ-ға әсері әрқашан біркелкі болған және болып қала береді. Бұл олардың экономикалық әлеуетіне, адами және табиғи ресурстарына, заманауи технологиялардың даму деңгейіне, әскери әлеуеттің, атап айтқанда ядролық әлеуеттің болуына байланысты. Әлемдік экономиканың көтерілуі немесе құлдырауы, отын-энергетика, азық-түлік салаларындағы ахуал, шикізаттың болуы, мемлекеттің халықаралық экономикалық қатынастарға тартылу дәрежесі, импортқа немесе экспортқа, сыртқы кредиттерге немесе

қарыздарға тәуелділігі – осы факторлардың барлығы ХҚ сипатына да әсер етеді. ХҚ-да үстемдік ететін елдердің арасында, әрине, бірқатар елдер ерекшеленеді.

"Үлкен сегіздік" немесе G-8 елдері және "Үлкен жиырмалық" немесе G-20. Ресейден айырмашылығы, Қазақстан бұл топтардың ешқайсысына әлі кірмейді, бірақ бұл оның стратегиялық мақсаты.

ХҚ субъектілерінің арасында:

- мемлекетаралық бірлестіктер, атап айтқанда: әскери-саяси, экономикалық коалициялар, одақтар, интеграциялық ұйымдар. Мұндай бірлестіктерді құрудың алғышарты ортақ мүдделер мен тұтас қатысушы мемлекеттер, өз мақсаттарына қол жеткізу үшін бірлескен, ортақ күшті пайдалануға ұмтылу болып табылады. Оларда, әдетте, көшбасшы мемлекет ерекшеленеді. Бірлестік мүшелері арасында ерекше қатынастар бар. Мұндай бірлестіктердің өкілдері ЕО, ТМД, Біріккен Араб Әмірліктері, араб мемлекеттері лигасы, Оңтүстік - Шығыс Азия мемлекеттерінің қауымдастығы, Азия-Тынық мұхиты кеңесі, Африка бірлігі ұйымы, Еуразиялық экономикалық ынтымақтастық ұйымы, Шанхай ынтымақтастық ұйымы және басқалары болуы мүмкін;

- дүниежүзілік саяси үкіметтік және үкіметтік емес ұйымдар, мемлекетаралық өңірлік бірлестіктер, партиялар, трансұлттық корпорациялар (ТҰК), туристік, діни ұйымдар және басқалар [14]. Ең әмбебап және ықпалды ұйым - БҰҰ, ол 1945 жылы құрылғаннан бері өзін ХҚ тұрақтандыруға, қақтығыстарды шешуге, мемлекеттер арасындағы қарама-қайшылықты жеңілдетуге ықпал ететін фактор ретінде көрсетті [15]. ХҚ-ны қалыптастыруға әртүрлі халықаралық конгрестер, конференциялар, мысалы, швейцариялық Давостағы жалпыға мәлім Халықаралық экономикалық форум да қатыса алады.

ХҚ-ның қазіргі теориялары осы күрделі категорияның бірыңғай анықтамасын бермейді. Мысалы, қазақстандық дипломатиялық энциклопедияда ХҚ-ның үш макроконцепциясы қарастырылған:

- саясаттану - мемлекетті біртұтас халықаралық субъект ретінде таниды және ХҚ құрылымында мемлекетаралық қатынастарға артықшылық береді;

- социологиялық - объектінің сипатына байланысты белгілі бір транзакцияның халықаралық сипатын білдіреді;

- жүйелік - ХҚ жүйесіне қатысты қандай да бір халықаралық субъектінің екінші ретті болуынан шығады [16, 98 б.].

Атрибутивтік белгілері бойынша ХҚ-ны саралаудың неғұрлым кең таралған критерийлері мынадай критерийлер болып табылады: географиялық оқшаулау (жаһандық, өңірлік, субөңірлік, жергілікті); уақытша оқшаулау (қысқа мерзімді, орта мерзімді, ұзақ мерзімді); өзара әрекет жасайтын субъектілер саны (екі жақты, көп жақты, әмбебап); субъектілердің мәртебелік арақатынасы (симметриялық, асимметриялық); өзара қарым-қатынас объектісі болып табылатын сала (экономикалық, ғылыми, мәдени, әскери және т.б.); субъектілер мүдделерінің өзара іс-қимылының сипаты (ынтымақтастық, жанжал) [17, 98 б.].

Көптеген зерттеушілер ХҚ-ның бірқатар субъектілерін атап өтті, атап айтқанда мемлекеттер, мемлекеттер топтары, дүниежүзілік саяси үкіметтік және

үкіметтік емес ұйымдар, бірлестіктер, партиялар, ТҰК, туристік, діни ұйымдар. Олар мынадай нысандар түрінде өзара әрекет ете алады:

– бәсекелестік мемлекеттер арасындағы капиталдар мен технологияларды таратудан бастап әскери базаларды орналастыруға дейінгі ұлттық мүддені тиімді жүзеге асыру үшін бейбіт күрес сипатын қарастырады. Бұл стратегиялық серіктестік пен қарама-қайшылық қатынастарындағы елдер арасында орын алады;

– халықаралық деңгейдегі қақтығыстар екі мемлекеттің немесе олардың топтарының үйлеспейтін мүдделерін реттеу мүмкін болмаған кезде туындайды. Шарттардың күшін жою, дипломатиялық қатынастардың бұзылуы, экономикалық блокада, экономикалық санкциялар, ақпараттық диверсиялар, террористік актілер, әскери төңкерістер, азаматтық және дүниежүзілік соғыстар арқылы ішкі тұрақсыздықты тудырады;

– ынтымақтастық достық пен ынтымақтастық туралы екіжақты және кең ауқымды шарттық негізде әртүрлі халықаралық ұйымдастырушылық құрылымдарға қатысу арқылы жүзеге асырылады. Бұл бағытты ХҚ субъектілерінің геостратегиялық мүдделеріне сәйкес келетін ең перспективалы деп санауға болады және стратегиялық серіктестік деп аталады. Стратегиялық серіктестік қоғамдық өмірдің түрлі салаларындағы өзара әрекеттің неғұрлым ауқымды және өзара тиімді тәсілін көздейді [18].

Ынтымақтастық процесі әрдайым серіктестердің болуын және олардың өзара әрекеттесуін қамтамасыз етеді, ал егер ол халықаралық болса, онда оның қатысушылары әртүрлі елдердің серіктестері болады.

Қазақстанның халықаралық құқық жөніндегі мамандарының пікірінше, "мемлекеттер арасындағы ынтымақтастық" БҰҰ Жарғысында бекітілген халықаралық құқықтың негізгі қағидаларының бірі болып табылады. Бұл қағидат мемлекеттерді: БҰҰ-ның мақсаттары мен қағидаттарына сәйкес ынтымақтасуға; теңдік шарттарында ынтымақтастыққа өз жарнасын салуға; бейбітшілік, қауіпсіздік және әділеттілік жағдайларында өзара түсіністікке, сенімге, достыққа және тату көршілік қатынастарға жәрдемдесуге; халықтардың әл-ауқатын жақсартуға міндеттейді; басқа мемлекеттерді экономикадағы, ғылымдағы, техникадағы, мәдениеттегі өз жетістіктерімен таныстыру; осы салалардағы өз жетістіктерін басқалардың меншігіне айналдыру; экономикалық дамудағы айырмашылықты азайту. Мемлекеттердің ынтымақтастығы тең, әділ, ішкі істерге қысым жасамай және араласпай-ақ болуға тиіс. Ынтымақтастықтан пайда тек өзара ғана емес, сонымен бірге әлемдік қоғамдастықтың басқа да мемлекеттерінің игілігі үшін болуы керек [19, 485 б.].

Ресейлік зерттеушілер "халықаралық ынтымақтастық" ұғымын халықаралық ынтымақтастықтың дамуының белгілі бір бағыты мен деңгейі ретінде қарастырады, оның қатысушыларының әртүрлі салалардағы халықаралық қатынастардың дамуын үнемі үйлестірумен сипатталады, халықаралық ынтымақтастыққа көшудің объективті қажеттілігі ұжымдық қауіпсіздік, қару-жарақты азайту және терроризмге қарсы күрес мәселелерін шешумен байланысты жаһандық проблемалармен анықталады; экономика,

энергетикалық қауіпсіздік, ғылым, техника, технологиялар, экология салаларындағы ынтымақтастық; мәдени, гуманитарлық, білім беру және ғылыми салалардағы өзара іс-қимыл; адамдар арасындағы байланыстар және мемлекеттердің азаматтардың негізгі құқықтары мен бостандықтарын сақтау; демократиялық өзгерістерді енгізу саласында [20, 231 б.].

Аверьянов Ю. "халықаралық ынтымақтастықтың субъектілері" оның шарттық-құқықтық негізін құрайтын мемлекеттермен, үкіметтермен қатар жеке заңды тұлғалар (мемлекеттік атқарушы билік органдары, жергілікті өзін-өзі басқару органдары, азаматтар бірлестіктері, кәсіпорындар, ұйымдар және т.б.) және тіпті жеке тұлғалар да бола алады. Олар халықаралық ынтымақтастық аясында байланыс орнатып, оны нақты мазмұнмен толтырады [21, 172 б.].

Біздің ойымызша, қазақстандық зерттеушілер халықаралық қатынас және халықаралық ынтымақтастық ұғымдарын қолданудан гөрі халықаралық құқық саласының аспектілерін ескере отырып, олардың ресейлік әріптестеріне қарағанда анағұрлым тар деп санайды және оны тек мемлекет аралық және мемлекеттік деңгейлердің құзыретіне айналдырады.

Бүгінгі таңда халықаралық ынтымақтастық тек мемлекеттік деңгейдің құзыретіне жатпайды, өйткені бұл ХХ ғасырдың басына тән. Бұған трансұлттық, трансевропалық, өңірлердің халықаралық ынтымақтастығы, аумақтық, өңіраралық, трансшекаралық ынтымақтастық мәселелерін зерделейтін түрлі елдердің зерттеушілерінің жұмыстары дәлел бола алады. Осы категорияларды қарастыруға қысқаша тоқталайық.

Швейцариялық зерттеуші Ханс-Мартин Чуди 2002 жылы "трансевропалық ынтымақтастық" (ағылш. transeuropean cooperation) Еуропадағы ынтымақтастықтың барлық нысандарын белгілеу үшін, ол ынтымақтастықты анықтауда осындай айырмашылықтарды атап өтті:

- трансшекаралық ынтымақтастық (ағылш. cross-border co-operation) - географиялық шектес аумақтарда және/немесе теңізбен бөлінген аумақтарда жүзеге асырылатын жергілікті және өңірлік билік органдары арасындағы екі-, үш- немесе көпжақты ынтымақтастық түсініледі;

- аумақтық ынтымақтастық (ағылш. inter-territorial co-operation) - жергілікті және өңірлік билік органдары арасындағы шектелмеген аумақтар арасында жүзеге асырылатын екі, үш немесе көпжақты ынтымақтастық деп түсініледі;

- трансұлттық ынтымақтастық (ағылш. transnational co-operation) - трансұлттық бағдарламалар мен жобаларға қатысатын ұлттық, өңірлік және жергілікті билік органдары арасындағы ынтымақтастық түсініледі. Ұнтымақтастықтың бұл нысаны үлкен іргелес аумақтарды қамтиды және ЕО-ға мүше кемінде екі мемлекеттің және/немесе ЕО-ға мүше емес елдердің субъектілерін қамтиды" [22, 15 б.].

Н. Микуланың "аумақаралық және трансшекаралық ынтымақтастық" атты монографиясында "аймақтардың халықаралық ынтымақтастығы" территорияаралық, аймақаралық және шекарааралық ретінде жүзеге асырылатыны атап көрсетілген. Ол Еуропадағы "аймақаралық ынтымақтастық"

деп әртүрлі мемлекеттерге жататын аймақтар арасында орнатылған кез-келген байланыс түсініледі [23, 11-12 б.].

"Аймақаралық ынтымақтастық" категориясының ұқсас анықтамасын И.Шумляева береді: "...экономикалық, әлеуметтік, ғылыми-техникалық, экологиялық, мәдени және басқа да бағыттағы әр түрлі мемлекеттердің жекелеген өңірлері арасындағы әріптестік байланыстарды орнатуға және тереңдетуге бағытталған кез-келген бірлескен әрекеттер" [24, 438 б.].

Атқарушы биліктің рөлін түсінудің бастапқы нүктесі ретінде К.С.Бельскийдің пікірін келтіруге болады. Атқарушы билікті басқа билік тармақтарымен салыстырғанда неғұрлым белсенді және креативті рөлін атап көрсететін және «атқарушы билік көбінесе мемлекеттің жалпы көшірмелерін жасайды және сол функцияларды жүзеге асырады, бірақ өздігінен: «заң шығарады» - заң шығарумен айналысады, заңды қолданады, «соттайды» - заңды жүзеге асырады.

М.В. Баглай мен Б.Н. Габричидзе атқарушы билік органдарының келесі функцияларын бөледі:

- қоғамдық өмірдің негізгі өмірлік салалары мен бағыттарындағы көшбасшылық және қызмет бағыты;

- федералдық министрліктер мен басқа да федералдық атқарушы органдардың қызметін шоғырландыру, үйлестіру және практикалық бағыт [25].

Біздің ойымызша, атқарушы билік органдарының функцияларын мыналарға бөлуге болады:

- Олардың бөлімшелерінің қызметін үйлестіру, реттеу және бақылауға байланысты жалпы немесе ағымдағы;

- Өмірдің әртүрлі салаларында (экономика, қаржы, мәдениет, білім беру, денсаулық сақтау және т.б.) [25, 438 б.]

Жүзеге асырылатын арнайы функциясы: Құқық қолдану. Біздің ойымызша, бұл атқарушы билік органдарының маңызды функцияларының бірі және оны бөлек бөліп көрсету керек. Бұл функция атқарушы билік органдарының нормативтік құқықтық актілерде және басқа да құқық нысандарында қамтылған құқық нормаларын жүзеге асырумен байланысты.

Қазіргі жағдайда қоғамдық ұйымды құрайтын барлық бөліктердің үйлесімді, реттелген қызметін қамтамасыз етуді өзінің басты міндеті етіп алған мемлекеттік басқару атқарушы биліктің тетігі болып табылады. Бұл тетік бүкіл Қазақстан Республикасы ауқымында іс жүзінде атқарушы билікті жүзеге асыратын мемлекеттік басқару болып табылады. Атқарушы органдар немесе атқарушы органдар іс жүзінде басқарады, яғни, өмірдің экономикалық, әлеуметтік-мәдени және әкімшілік-саяси салаларын басқаруды, сонымен бірге орындалуын қамтамасыз етуді, яғни. қазақстандық заңнаманың талаптарын жүзеге асыру. Олардың қызметі әкімшілік болып табылады, яғни. басқарушылық, атқарушылық, соттан тыс сипат.

Жоғарыда келтірілген ұғымдар әртүрлі елдердің өкілдері қатысушылары болып табылатын аймақтық және жергілікті деңгейлердегі ынтымақтастық мәселесін қарастырады. Шын мәнінде, олар әртүрлі субъектілердің халықаралық

ынтымақтастықты жүзеге асыруының әртүрлі нысандарын қарастырады, олардың негіздері күтілетін нәтижелерге (әлеуметтік-экономикалық, гуманитарлық, адамдар арасындағы байланыстар саласындағы және т.б.) қол жеткізу үшін құқық нормаларын (халықаралық және ұлттық) және тараптардың шарттық міндеттемелерін анықтайды.

Бүгінгі таңда халықаралық ынтымақтастық тек аймақтық және жергілікті (local-ағылшын тілінен жергілікті) деңгейлерге ауысып, ұлттық басқару деңгейінің саласы болып қала бермейді. Бұған әртүрлі елдердің жергілікті билік органдарының қатысуын жандандыруға ықпал ететін себептердің арасында мыналарды анықтауға болады.

Біріншіден, әлемнің урбанизациясы. Бұл үрдіс дамып келе жатқан барлық елдерде артып келеді және бұл қала аумақтарының қарқынды дамуын ынталандырады.

Екіншіден, жаһандану әлемдегі ресурстарды қайта бөлетін қалалар екенін нақты түсінуге мүмкіндік берді.

Үшіншіден, қала билігі олардың қауымдастықтары мен елді мекендерінің дамуы мемлекеттер белгілеген шекаралармен шектелмейтінін түсінеді. Жергілікті билік әлемдегі өз орнын мақсатты түрде қорғайды және әлеуметтік-экономикалық әл-ауқатқа қол жеткізу үшін халықаралық байланыстарды дамытады. Сондықтан жергілікті деңгейдегі халықаралық ынтымақтастық процестерінде жергілікті өзін-өзі басқару органдары шешуші рөл атқарады деп айтуға болады [26].

Жергілікті өзін-өзі басқару органдары халықаралық ынтымақтастығын көптеген авторлар қарастырады, бірақ олардың арасында бұл процеске анықтама беретін нақты пікір жоқ.

Сондықтан әр түрлі анықтамаларды кездестіруге болады. Мұндай синонимдер: побратимство, твиннинг (ағылш. a twin-city), қалалық серіктестік, муниципалитеттердің халықаралық ынтымақтастығы, "қаладан қалаға" ынтымақтастығы (ағылш. City-to-City cooperation, (C2C)), муниципалдық халықаралық ынтымақтастық және т.б.

Жергілікті деңгейдегі халықаралық ынтымақтастық жөніндегі қызметті, оның ішінде жергілікті өзін-өзі басқару органдарымен сипаттайтын кейбір анықтамаларды келтіреміз (Кесте 2).

Шын мәнінде синонимдер болып табылатын анықтамалардың бұл саны, бір жағынан, зерттеу жүргізу кезінде шатасуды тудырады. Бірақ, екінші жағынан, бұл әртүрлі елдердегі жергілікті өзін-өзі басқару органдары халықаралық ынтымақтастығы саласындағы қызметтің әртүрлі көріністерін көрсетуі мүмкін. Бұл жергілікті өзін-өзі басқару органдарының немесе муниципалитеттердің халықаралық ынтымақтастығын анықтаудың заманауи тәсілдерінде терминологиялық бірліктің болмауы, басқа зерттеушілерге оны одан әрі теориялық жетілдіруге және өз тәсілдерін жасауға мүмкіндік береді.

2-кесте. Халықаралық ынтымақтастық пен жергілікті өзін-өзі басқару органдарымен қызметін сипаттайтын ұғымдардың синонимдері

Термин, оның авторлары, дереккөздер	Анықтамасы
Муниципалитеттердің халықаралық ынтымақтастығы Г.Я.Шеп, Ф.Ангенент, Е.Висманс, М.Хиллениус [27]	Қайтымсыз құрылымдардың логикалық салдары - бір мезгілде орнықты даму құралы ретінде әрекет ететін жаһандық, ұлттық, өңірлік қоғамдағы және саясаттағы өзгерістер
ММС халықаралық ынтымақтастығы Г.Баймуратов, В.Погорилко, О.Фрицкий [28]	Көп қырлы сипатқа ие, жергілікті және аймақтық деңгейде ХҚ жүйесін құрайды. Ұлттық заңнамамен, халықаралық жария құқықпен, сондай-ақ халықаралық жеке құқықпен реттеледі (егер жергілікті өзін-өзі басқару органдары шетелдік элемент - "қиындатқан" азаматтық-құқықтық қатынастарға түссе)
Ынтымақтастық "С2С» БҰҰ елді мекендер орталығы (Хабитат) [29]	Екі немесе одан да көп елдерде кез-келген деңгейдегі жергілікті билік арасындағы қатынастардың барлық мүмкін формаларын қамтиды, олар сыртқы қолдауды қолдана отырып немесе қолданбай өзара қызығушылық тудыратын мәселелер бойынша ынтымақтасады.
Муниципалды халықаралық ынтымақтастық Джироукс, С.Хемель [30, б. 3]	Демократияны нығайту мақсатында әрекет ететін жергілікті өзін-өзі басқару органдары және практик мамандардың қызметін қамтитын барлық халықаралық шаралар жатады. Әлемде және өңірлік деңгейде жергілікті өзін-өзі басқару органдары бірлестіктері мен олардың желілерін дамытуға және нығайтуға жәрдемдеседі
Ескарту [автормен әзірлеген]	

Басқарудың әртүрлі деңгейлерінде халықаралық ынтымақтастықты жүзеге асыру ерекшеліктерін зерттеудің тұжырымдамалары мен тәсілдерін біріктіре отырып, біз оларды төмендегі 3-кестеде көрсетілгендей сипаттай аламыз.

Жоғарыда айтылғандарды қорытындылай келе, біз "жергілікті өзін-өзі басқару органдарының халықаралық ынтымақтастығы" ұғымының жеке анықтамасын ұсынамыз: Бұл отандық жергілікті өзін-өзі басқару органдарының шетелдік әріптестермен жергілікті деңгейде екіжақты немесе көпжақты шарттық негізде жүзеге асырылатын, ұлттық заңнамамен жергілікті өзін-өзі басқару органдарының жеке немесе берілген өкілеттіктеріне жатқызылған және тиісті мемлекеттердің ішкі және сыртқы саясатының қағидаттарына қайшы келмейтін басым мәселелерді шешуге бағытталған бірлескен қызметі.

3-кесте. «Басқару деңгейі» критериіне байланысты халықаралық ынтымақтастықтың өзіне тән ерекшеліктері

Ұлттық деңгейдегі халықаралық ынтымақтастық		
Халықаралық ынтымақтастық субъектілері: – мемлекет және үкімет; – халықаралық ұйымдар;	Халықаралық ынтымақтастық формасындағы ТҰК: – трансұлттық; – трансур-опалық	Халықаралық ынтымақтастықтың мазмұны: - шарттық-құқықтық негізді құрайды; - интеграциялық қайта құрулар; - қауіпсіздік және терроризмге қарсы күрес; - экономика, энергетикалық қауіпсіздік, ғылым, технология, экология салаларындағы ынтымақтастық; - мәдени, гуманитарлық, білім беру және ғылыми салалардағы өзара әрекет; - адамдар арасындағы байланыстар мен мемлекет азаматтарының негізгі құқықтары мен бостандықтарын сақтауы; - демократиялық өзгерістерді енгізу
Өңірлік деңгейдегі халықаралық ынтымақтастық		
Халықаралық ынтымақтастық субъектілері: - көршілес шекаралық аумақтық қауымдар немесе жергілікті билік органдары;	Халықаралық ынтымақтастық нысанындағы әртүрлі мемлекеттерге жататын өңірлер: - аумақаралық - аймақаралық - транс-шекаралық;	Халықаралық ынтымақтастық мазмұны: – халықаралық жобаларға қатысу – аумақтық қауымдар немесе билік арасындағы тату көршілік қатынастарды күшейту және тереңдету; – табиғатты пайдаланудың, экологияның жалпы мәселелерін шешу; – әлеуметтік-экономикалық даму; – жергілікті билік органдарының лауазымды адамдарының біліктілігін арттыру; – тәжірибе алмасу
Жергілікті деңгейдегі халықаралық ынтымақтастық		
Халықаралық ынтымақтастық субъектілері: – жергілікті мемлекеттік әкімшіліктер; – жергілікті өзін-өзі басқару органдары; – азаматтар бірлестіктері; – заңды тұлғалар.	Халықаралық ынтымақтастық формасындағы жеке тұлғалар: – побратимство; – "С2С" және басқа синонимдер;	Халықаралық ынтымақтастық мазмұны: – халықаралық жобаларға қатысу – елді мекендер мен аумақтық қауымдастықтарды тұрақты дамыту; – жергілікті жерлерде басқарудың әлемдік стандарттарын енгізу; – лауазымды тұлғалардың біліктілігін арттыру; – түрлі салаларда тәжірибе алмасу; – гуманитарлық көмек.
Ескерту - [31] дереккөз негізінде автормен әзірлеген		

Жергілікті өзін-өзі басқару органдарының халықаралық ынтымақтастығының мақсаты елді мекендердің тұрақты дамуына, ортақ мәселелерді шешу және тәжірибе алмасу үшін қауымдастықтардың бірігуіне, демократиялық қайта құрулардың таралуына және басқарудың жаңа стандарттарын енгізуге ықпал ету деп санауға болады.

Зерттеу әдістемесі мен әдістері

Зерттеу жүргізу үшін зерттеу бағдарламасы әзірленді, ол мынадай негізгі бағыттарды көрсетті: халықаралық ынтымақтастық қатынастарды дамытудың қазіргі тәжірибесі туралы әдеби деректерді жинақтау және қорыту, халықаралық ынтымақтастық саласындағы отандық авторлардың жарияланымдарымен танысу, зерттеу хаттамаларын әзірлеу және зерттеу міндеттеріне сәйкес ақпарат жинау, алынған ақпаратты өңдеу және талдау, халықаралық ынтымақтастық саласындағы ғылыми зерттеулерді жетілдірудің қазіргі заманғы тәсілдерін әзірлеу (Кесте 4).

4-кесте. Халықаралық ынтымақтастық ғылымын ұйымдастыруды зерттеу бағдарламасы

Зерттеу кезеңдері	Зерттеу пәні	Зерттеу әдістері	Зерттеу көлемі мен объектілері
Халықаралық ынтымақтастық қатынастарын ұйымдастыруды зерттеу. Әлемдегі және Қазақстандағы халықаралық ынтымақтастық қатынастарын дамыту ерекшеліктері	Әдеби деректер, халықаралық ынтымақтастық қатынастарының заңнамалық және нормативтік-құқықтық актілері	Ақпараттық-талдамалық, библиографиялық, құжаттық	60 әдеби деректер көзі, құжаттар мен есептердің 16 бірлігі, PubMed, Medline, Edline, Em-base, BMJ, Tomson Reuters, Scimago, Scidirect деректер базасынан алынған ақпарат көздерін қоса алғанда, 60-тан астам ақпарат бірлігі
Қазақстанның халықаралық қатынастар журналдарының ғылыми мақалаларында статистикалық әдістерді пайдалануды бағалау	Қазақ ұлттық ғылыми-техникалық сараптама орталығы ұсынған деректер базасына енгізілген журналдар elibrary.kz	Аналитикалық әдіс, ретроспективті талдау, статистикалық әдіс	"ҰҒТАО" АҚ деректер базасына кіретін 16 ғылыми мақала"
Халықаралық ынтымақтастық қатынастарды жетілдіруге байланысты қазіргі заманғы тәсілдерді әзірлеу	ғылыми зерттеулер менеджменті	Аналитикалық әдіс	Халықаралық ынтымақтастық қатынастарды зерттеулермен айналысатын ұйымдарды модельдеу әдісі
Ескерту: автормен жасалған			

Қойылған міндеттерге сәйкес зерттеуде ақпараттық-талдамалық, библиографиялық, құжаттық, аналитикалық әдіс, ретроспективті талдау, статистикалық зерттеу әдістері қолданылды.

Зерттеу ғылыми танымның жалпы әдістерін: бақылау, салыстыру, жүйелік және логикалық талдау мен синтез, теориялық және эмпирикалық әдістерді қолдану арқылы жүргізілді.

Бастапқы ақпаратты эмпирикалық жолмен алудың ең көп тараған әдісі - байқау. Халықаралық ынтымақтастық мәселесін зерттеуде бақылаудың екі түрі қолданылды - енгізілген, яғни белгілі бір халықаралық оқиғаның тікелей қатысуымен және аспаптық, яғни зерттеу объектіні жанама бақылау арқылы іске асырылды. Қазіргі уақытта әлемдегі ақпараттардың ұсынылуы экспонциалды түрде артып келе жатқандықтан, заманауи компьютерлік технологияларды қолданған кезде де зерттелетін саладағы барлық оқиғаларды бақылау оңай емес, сондықтан бақылау мүмкіндіктері азайды.

Құжаттарды зерттеу әдісі - маманның қолындағы ақпараттың шектеулі мөлшерімен байланысты аспаптық бақылау әдісінің бір түрі, өйткені ресми материалдардың бір бөлігі ғана көпшілікке қол жетімді. Сонымен бірге құжаттарды зерделеу - халықаралық акторлардың шынайы ниеттері мен қазіргі қарқындарды белгілеудің қағидатты маңызды базалық әдісі. Бұл әдістің мүмкіндіктері жеке әдістерді жетілдіру арқылы кеңейтіледі, мысалы, мазмұнды талдау эволюциясына байланысты. Желілік технологиялардың таралуына байланысты жабық ақпаратқа қол жетімділіктің өсуі байқалады.

Халықаралық ынтымақтастық қатынастар ғылымын ұйымдастыруды зерттеу кезеңінде зерттеудің мақсаттары, міндеттері, әдістері, объектілері мен пәні анықталды.

Белгілі болғандай, кез-келген ғылыми зерттеудің логикалық қорытындысы оның нәтижелілігі, яғни жарияланымның саны мен сапасы болып табылады. Қазақстандық авторлардың жарияланымдық белсенділігін зерттеу үшін біз кейбір ғылыми мақалалардың халықаралық талаптарға сәйкестігіне талдау жүргіздік. Қазақстанның медициналық журналдарының ғылыми мақалаларында статистикалық әдістерді пайдалануды бағалау бойынша зерттеуді дайындау үшін әдеби шолу негізінде ғылыми-статистикалық факторларды жүйелі талдау әдістері пайдаланылды (60-тан астам дереккөз қайта өңделген).

Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің Білім саласындағы бақылау комитеті ұсынған қазақстандық журналдарға талдау жүргізілді. Іріктеу зерттеу хаттамасына сәйкес жүргізілді, соған сәйкес оның дизайны, статистикалық талдау әдістері бағаланды.

Паспорт бөлімінде журналдың атауы, оның ерекшелігі (Халықаралық қатынастар, халықаралық экономика, халықаралық ынтымақтастық) сияқты критерийлер ескерілді, шығарылым нөмірі, шыққан жылы, жұмыс орындары бойынша авторлар саны.

Зерттеу түрі келесі критерийлер бойынша бағаланды: шолу, конференциялар туралы ақпарат, мойынсұну, лауреаттарды ұсыну, түпнұсқаны зерттеу және басқалар.

Зерттеу дизайны атауы бойынша анықталды: "жағдайды бақылау" зерттеуі, кросс - аналитикалық жағдайлар, бірқатар жағдайлардың сипаттамасы, жеке жағдайлардың сипаттамасы.

Статистикалық талдау әдістері келесі критерийлер бойынша анықталды:

- үлгі есептеу әдістері;
- статистикалық өңдеу әдістерін қолдану (қолмен өңдеу, MS Excel, SPSS, Statgraphics, SAS статистикалық бағдарламалар пакеті арқылы өңдеу);
- деректерді өңдеу үшін қандай статистикалық әдістер қолданылды: шама, арифметикалық орта, арифметикалық орташа стандартты қате, стандартты ауытқу, геометриялық орташа, гармоникалық орташа, медианалар, квартильдер (процентильдер), жиіліктер мен фракциялар, сенімділік интервалдары (үлестер үшін де, орташалар үшін де), үлестірудің қалыпты жағдайы тексерілді.

Зерттеу ғылыми танымның жалпы әдістерін: бақылау, салыстыру, жүйелік және логикалық талдау мен синтез, теориялық және эмпирикалық әдістерді қолдану арқылы жүргізілді. Статистикалық мәліметтер Microsoft Word, Microsoft Excel компьютерлік бағдарламаларын қолдана отырып, іріктеу, топтау, салыстыру және жалпылау, динамика қатарларын зерттеу арқылы талданады.

Зерттеудің эмпирикалық базасы ҚР Стратегиялық жоспарлау және реформалар жөніндегі агенттігі Ұлттық статистика бюросының деректері, ҚР Сыртқы істер министрлігінің құжаттары, ресми статистикалық деректері, зерттеу нәтижелері және талдау материалдары болды.

Жұмыстың нормативтік базасы ҚР Конституциясы, ҚР Азаматтық кодексі, ҚР Президентінің Жарлықтары, ҚР Үкіметінің заңнамалық актілері мен қаулылары, ҚР субъектілерінің заңдары, ҚР Сыртқы істер министрлігінің бұйрықтары, ЭЫДҰ деректер базасының статистикасы, ДСҰ материалдары, халықаралық ынтымақтастық саласындағы жетекші мамандардың еңбектері, мерзімді баспасөз материалдары.

Талдау және зерттеу нәтижелері

1 Қазақстан Республикасының халықаралық ұйымдармен халықаралық ынтымақтастығын талдау және зерттеу

1.1 Қазақстан Республикасының халықаралық ұйымдармен халықаралық ынтымақтастығы

Қазақстан көптеген халықаралық ұйымдардың белсенді мүшесі болып табылады. Олардың ішінде: БҰҰ, ЕҚЫҰ, ШЫҰ, ИЫҰ, ҰҚШҰ, ТМД және т.б. бар.

1992 жылғы 2 наурызда Біріккен Ұлттар Ұйымы Бас Ассамблеясының 46-сессиясының қорытындысы бойынша 46/224 қарармен Қазақстан Республикасы БҰҰ мүшелігіне бірауыздан қабылданды [32].

Бүгінгі таңда Қазақстанда БҰҰ-ның 15 өкілдігі жұмыс істейді: ОПЕК (мұнай экспорттаушы елдер ұйымы); БҰҰ ДБ (БҰҰ Даму Бағдарламасы); ЮНИСЕФ (БҰҰ Балалар қоры); ЮНИФӨП (БҰҰ халық саны жөніндегі қоры); ЮНЕСКО (білім, ғылым және мәдениет мәселелері жөніндегі БҰҰ ұйымы); БЖКБ (БҰҰ Босқындар істері жөніндегі Жоғарғы комиссарының басқармасы); ЮНИФЕМ (БҰҰ әйелдерді дамыту қоры); БҰҰ/ЖИТС (БҰҰ-ның АИТВ/ЖИТС жөніндегі бірлескен бағдарламасы); БҰҰ ГМҮБ (БҰҰ гуманитарлық мәселелерді үйлестіру басқармасы); ҚАД (қоғамдық ақпарат департаментінің өкілдігі); Дүниежүзілік денсаулық сақтау ұйымы; ЕҚБ (БҰҰ Есірткі және қылмыс жөніндегі басқармасы); БҰҰЕ (БҰҰ еріктілері); Халықаралық еңбек ұйымы; ЮНИДО (БҰҰ өнеркәсіптік даму ұйымы).

1992 жылғы қаңтарда Қазақстан Республикасы Еуропадағы қауіпсіздік және ынтымақтастық жөніндегі ұйымға кірді. Бұл ұйым, ең алдымен, Қазақстанда ауған мәселесін шешу бойынша серіктес көреді.

Елдің бұл ұйымдағы басты жетістігі оның 2010 жылы төрағалық етуі болып табылады. Осы жыл ішінде Қазақстан жоғары нәтижелерге қол жеткізді, оның ең бастысы - 11 жылдық үзілістен кейін Астанада ЕҚЫҰ Саммитін өткізу. Саммит қорытындысы бойынша "қауіпсіздік қоғамдастығына қарай" Астана декларациясы қабылданды».

Қазақстан жақын орналасқан мемлекеттермен қарым-қатынастарға ерекше көңіл бөледі. Қазақстан - Шанхай Ынтымақтастық ұйымының пайда болуының бастауында тұрған бес елдің бірі. Шанхай Ынтымақтастық ұйымы құрылғаннан бері Қазақстан ұйымның жұмысына белсенді қатысып келеді және 2010-2011 жылдары оның төрағасы болды. Ұйым ШЫҰ аумағының орталығында өзінің географиялық орналасуына байланысты маңызды орын алды [32].

1995 жылы Қазақстан Ислам Ынтымақтастығы Ұйымына мүше болды. Ұйым негізінен қатынастар стратегиялық деп аталатын араб елдерінен тұрады.

2011 жылдың шілде айынан бастап төраға болып сайлануы осы ұйымдағы ерекше жетістік болып табылады.

Қазақстан Ұжымдық қауіпсіздік туралы шартқа қол қойған алғашқы 6 елдің

катарында болды. 2002 жылы Мәскеудегі Ұжымдық қауіпсіздік туралы келісім сессиясынан кейін қатысушы елдер келісім негізінде ұйым құруға шешім қабылдады. 2009 жылғы ақпанда жедел ден қою ұжымдық күштері ұйымдастырылды, оның алғашқы бірлескен оқу-жаттығулары Қазақстанда Мәтібұлақ әскери полигонында өтті.

Мемлекеттіліктің қайта жаңғыруының алғашқы күндерінен бастап Қазақстан Халықаралық қауіпсіздік пен сенім жағдайын нығайту, саяси және экономикалық ынтымақтастықты дамыту қағидаттарын берік ұстанды.

Республика қауіпсіздіктің тиімді және өзара қолайлы жүйелерін құруды жақтайды, бұл Қазақстанның ТМД шеңберіндегі қызметінде, Орталық Азия өңірінде, оның Азиядағы қауіпсіздік құрылымдарын құру жөніндегі бастамасында көрініс тапты. Қазақстанның геостратегиялық жағдайын ескере отырып, оның қауіпсіздігі НАТО-ға мүшелікпен тікелей байланысты емес. Батыс және Шығыс Еуропа елдері мен бұрынғы КСРО елдерінің әскери-саяси ынтымақтастығын жандандыру ЕҚЫҰ-ның бүкіл өңірінде халықаралық қауіпсіздікті нығайту ісіне қызмет етуге тиіс. Дәл осы тұрғыдан Қазақстан НАТО-мен ынтымақтастықты қарастыруда [33].

2014 жылдың 29 мамырында Беларусь, Қазақстан және Ресей басшылары қол қойған келісімге сәйкес құрылған Еуразиялық экономикалық одақ 2015 жылдың 1 қаңтарынан бастап жұмыс істей бастады. Осылайша, ЕАЭО қызметінің хронологиясы тек алты жылды құрайды, ал мұндай қысқа мерзімде жетістікке жетудің толық бағасы талап етілмейді. Сонымен қатар, макроэкономикалық статистика негізінде ұзақ мерзімді трендтерді, тәуекелдер мен перспективаларды ЕАЭО жұмысының қысқа мерзімінде бағалау күрделі. Одақ қызметінің ағымдағы бағалауы белгілі бір сарапшының жобаға деген жеке көзқарасына сәйкес қарама-қайшы сипатта болып, нақты жағдайларды дұрыс көрсетпеуі мүмкін. Осыған байланысты, осы интеграциялық бірлестіктің аясында қатысушы елдердің экономикалық дамуының нәтижелерін дұрыс және объективті талдау ерекше маңызды болып табылады. Сонымен қатар, ЕАЭО-ның қызмет ету мерзімінің қысқа болғанына байланысты, талдамалық мақсаттар үшін Еуразиялық экономикалық одақтың алғышарты болып табылған Кеден одағы кезеңін қоса алып ұзақ мерзімде қарау заңды [34].

2010 жылдың қаңтарында ресми түрде іске қосылған Кеден одағы 2011 жылдың екінші жартысынан бастап толыққанды жұмыс істей бастады, өйткені техникалық өтпелі кезеңдер аяқталды және Қазақстан мен Ресейдің шекарасында кедендік бақылау жойылды, яғни осы бірыңғай кедендік кеңістікті құруды аяқтады. Сондықтан ЕАЭО аумағында бірыңғай экономикалық кеңістіктің жұмыс істеу үдерістері мен нәтижелерін бағалау, біздің пікірімізше, толық бірінші жылы – 2012 жылдан бастап, яғни Кеден одағының толыққанды жұмысы жүзеге асырылғаннан бастап қамтылуы мүмкін.

Интеграциялық бірлестіктердің тиімділігін бағалауға назар аударатын негізгі көрсеткіш – экономикалық интеграцияның сауда бағытының басымдықтары және сауда-саттықты белсендендіруге және тауарлардың ортақ

нарығын қалыптастыруға бағытталған Кеден одағына қатысушы елдердің сыртқы сауда айналымы болып табылады. Өзара сауда-саттықтың өсуі, әдетте одақтың тиімділігінің белгісі ретінде түсіндіріледі және оның баяулауы кері бағытта қаралады.

Біздің ойымыша, ЕАЭО сауда айналымы және оның динамикасы әлемдік сауда шарттары мен экспорттық тауарлардың баға жағдаятының жалпы контексінен басқа интеграцияның тиімді өлшемі бола алмайды.

Белгілі болғандай, ЕАЭО-ның ең ірі экономикасы — Ресей мен Қазақстан экономикасының негізгі экспорты, ол одақтық елдер экспортының 95%-ын құрайды, бұл шикізаттың көптеген түрлері, соның ішінде бірінші кезекте көмірсутектері. Осы шикізаттардың бағасы жоғары құбылмалылықпен сипатталады, бұл ЕАЭО-да үшінші елдермен сыртқы сауданың көлемінде елеулі өзгерістерге әкеледі. Сондықтан 2018 жылға дейінгі кезеңдегі тауар айналымының артуы және 2018-2020 жылдардағы төмендеуі экономикалық интеграцияның табыстары немесе жетістіктері емес, мұнай бағасының құбылмалылығына байланысты экспорттаудың өзіндік құнының өзгеруімен түсіндіріледі [35].

Тиісінше, өзара сауда-саттықтың өсуі немесе төмендеуі абсолютті параметріне емес, осы параметрлердің үшінші елдермен сыртқы сауда көрсеткіштерінің ұқсас көрсеткіштерімен салыстырмалы талдауына негізделген интеграциялық үдерістердің табысы туралы қорытынды жасауға болады.

Осындай салыстыру сыртқы сауданың жалпы өсу кезеңінде ЕАЭО-ғы (бұрынғы – Кеден одағы) сауда белсенділігі қарқынды өскенін, әлемдік сауда нарықтарындағы құлдырау кезінде баяу төмендегенін көрсетеді.

1.2 Халықаралық ынтымақтастық және Қызылорда облысында жергілікті атқарушы органдардың менеджментін жетілдіру мәселелері

Жергілікті атқарушы органдардың менеджменті шеңберінде Қызылорда облысында қалалар мен ауылдарды табысты дамыту үшін әлі де көптеген кедергілер бар.

Кедергілер, соның ішінде, мыналар жатады:

- қаржы ресурстарының жеткіліксіздігі, әкімшілік-аумақтық бірлік бюджетінің тым аз көлемі;
- жергілікті өзін-өзі басқару органдары мен жоғары деңгейдегі әкімшілік органдар (мысалы, аудандар) арасындағы түсініксіз қаржылық қатынастар);
- жеке табыс көздерінің тапшылығы;
- мемлекеттік басқару және жергілікті өзін-өзі басқару органдары арасындағы функциялардың аражігін нақты ажыратудың болмауы [36].

Осыған байланысты Қызылорда облысы қалалары мен ауылдарында жеке салық базасын қалыптастыру бойынша мүмкіндіктерді кеңейту өте орынды болып табылады.

Қызылорда облысында қалалар мен ауылдардағы экономикалық өсу де экономиканың серпінді дамуына ықпал етуі мүмкін. Бұл үшін алғышарттардың бірі әкімшілік-аумақтық бірліктердің кеңейту есебінен табысты экономикалық даму нәтижелеріне қол жеткізуі болып табылады табыс алу мүмкіндіктері (мысалы, жергілікті салықтарды алу есебінен).

Дамыған батыс елдерінде халықаралық ынтымақтастықты қолдау инвестициялық шаралар арқылы жүзеге асырылатын жолдар мен нысандар жасалды. АҚШ, Жапония, Ұлыбритания, Канада, Франция, Израиль сияқты елдердің тәжірибесі ерекше қызығушылық тудырады, өйткені барлық ерекшеліктерімен осы елдердегі экономикалық мәселелерді шешу тәжірибесінің жалпы негізі бар - мемлекеттің инвестициялық саясатты жүргізуге белсенді қатысуы [37].

Сондықтан Қызылорда облысы экономикасына шетелдік инвестицияларды тарту және тиімді пайдалану елдердің өзара тиімді экономикалық және халықарпалық ынтымақтастығының негізі, бағыттарының бірі болып табылады. Халықаралық ынтымақтастықты қоса отырып, шетелдік инвестициялардың көмегімен Қызылорда облысының экономикасының деформацияланған өндірістік құрылымын нақты жақсартуға, жаңа жоғары технологиялық өндірістерді құруға, негізгі қорларды жаңғыртуға және көптеген кәсіпорындарды техникалық қайта жарақтандыруға, мамандар мен жұмысшыларды даярлауға, менеджменттің, маркетингтің және ноу-хаудың озық жетістіктерін енгізуге, ішкі нарықты бір мезгілде шет елдерге экспорт көлемін ұлғайта отырып, отандық өндірістің сапалы тауарларымен толтыруға болады [38].

Экономикалық дамуды қолдаудың ұйымдастырушылық нысандарына тоқталатын болсақ дамыған елдер тәжірибесінде көріп отырғанымыздай, көптеген түрлі ұйымдық құрылымдар мен құқықтық нысандар бар, олардың көмегімен қалалар мен аймақтар экономикалық дамуға ықпал ете алады, сондықтан аймақтарда экономикалық өсуді қолдаудың жеке үлгілері жасалды. Көптеген дамыған бәсекелестігі жоғары аймақтарда экономиканың дамуын ынталандыру жергілікті басқару органдарына жүктелген. Содықтан Қызылорда облысының жергілікті атқару органдарына өз өңірлерін дамыту бойынша толықтай жауапкершілікті беріп қана қоймай, жергілікті атқарушы органдар жоғары жаққа тәуелділіктен арылып аймақтардың даму келешегін толықтай қолданына алып іске асыру қазіргі заманның басты талабы [39].

Осыған байланысты Қызылорда облысында іске асырып, дамытуға болатын жобаларды ұсынамыз. Дәл қазіргі уақытта Қызылорда облысы жергілікті атқарушы органдарда аймақты, жалпы өндірісті дамыту мүмкіндіктері шектеулі, бірақ тұрақты даму үшін, әсіресе халықаралық ынтымақтастық қолдана отырып дамуы үшін күшті әлеуеттер жеткілікті деп ойлаймыз, тек осыны қолдана білу қажет. Қызылорда облысы өндірістік мүмкіндіктерге негізделген даму жолын тандап, қолданыстағы ауылшаруашылық кәсіпорындарының, сонымен қатар Байқоңыр қаласында басталған туризм

жобасын арттыруы керек, содан кейін басқа салаларға әртараптандыру үшін олардың деңгейін көтеру қажет.

ҚР Премьер-Министрі мен облыс әкімі арасындағы меморандумға сәйкес 2020 жылы 230 млрд. теңге инвестиция тарту жоспарланған болатын. Іс-жүзінде 2020 жылдың 12 айында 291,6 млрд. теңге инвестиция тартылды немесе жоспар 27 процентке артығымен орындалды. Атап өту қажет, көрсеткіштің артығымен орындалуына Қызылорда облысының 2023 жылға дейінгі экономикалық даму жоспары әсер етті. Жоспар аясында 2020 жылы құны 7,1 млрд. теңге болатын 89 жоба іске қосылды.

5-кесте. Қызылорда облысына тартылған инвестиция көлемі

2020		Іске асқан жоба		Берілген сала	Негізінде
жоспар	нақты	құны	саны		
230 млрд. теңге	291,6 млрд. теңге	7,1 млрд. теңге	89 жоба	Жалпы облыс бойынша	ҚР Премьер-Министрі мен облыс әкімі арасындағы меморандум
	1,9 млрд. теңге тартылды ртүрлі көздерден	1,3 млрд. теңге	251 жоба	Жалпы облыс бойынша	«Қызылорда» өңірлік инвестициялық орталығы
	-	28,3 млрд. теңге	-	ШОБ	Екінші деңгейлі банктер
	-	20 млрд. теңге	473 жоба	кәсіпкерлік саласындағы бағдарламаларға	Екінші деңгейлі банктер
	-	19,8 млн. теңге	11 жоба	Жалпы облыс бойынша	«Kyzylorda Business Hub» облыстық стартап жобалар байқауының нәтижесімен
Ескерту: Автор құрастырған [40]					

Облыста инвестициялардың өсуі негізінен инфрақұрылымдық, индустриялық жобаларға және мұнай компаниялары мен басқа да салаларға тартылған инвестиция есебінен қамтамасыз етілуде. Қазіргі таңда Қызылорда облысында шетелдік капиталдың 89 инвестициялық жоба іске асырылуда. Олардың қатарында «Компания Гежуба Шиелі Цемент», «Орда Гласс», «АралСода», «Балауса», «Номад Солар», «НЕС», «Байқоныр Солар» ЖШС бар. Сыртқы инвестиция тартуда да қарқынды жұмыстар атқарылуда. 2019 жылы көрсеткіш 12% ұлғайғаны байқалады. Айта кету керек, үстіміздегі жылы «Негізгі капиталға инвестициялардың нысаналы индикаторын бекіту туралы» меморандумға сәйкес облысқа 481 млрд. теңге инвестиция тарту жоспарлануда.

6-кесте. Қызылорда облысында 2020 жылы іске асырылған бағдарламалар жөнінде мәлімет

Бағдарлама атауы	Бөлінген қаржы мөлшері	Атқарылған іс-шаралар
«Бизнестің жол картасы-2025»	9 млрд. теңге	Кәсіпкерлік саласына 239 жоба
	2,1 млрд. теңге, оның ішінде: Субсидияға - 1,4 млрд. теңге; Кепілдікке - 535 млн. теңге; Мемлекеттік гранттарға - 182 млн. теңге	Жаңа бизнес-идеяларын іске асыруға 78 шағын және жас кәсіпкерлерге 181,5 млн. теңге бағытталды.
	-	Қармақшы ауданындағы жылына 1500 тонна құс етін өндіретін құс фабрикасы салынды
	-	Қазалы ауданындағы «РЗА» АҚ-ның мал шаруашылығы фермасын электрмен жабдықтаудың 2 жобасы жүзеге асырылды..
«Қарапайым заттар экономикасы» бағдарламасы	2,1 млрд. теңгеге	Кәсіпкерлік саласына 60 жоба
«Еңбек» мемлекеттік бағдарламасы	шағын несиелер беруге 3,3 млрд. теңге	825 жоба несиелендірілді.
	2,8 млрд. теңге	қайтарымсыз гранттар 4770 жұмыссыз және өзін-өзі жұмыспен қамтыған азаматқа табысталды.
	1 515 мемлекеттік тапсырыс бөлінді.	2020-2021 оқу жылында кәсіптік-техникалық білімі бар кадрларды даярлауға
	12,8 млрд. теңге	25 284 адам қаралды. Бағдарламаға 37 744 адам енгізілді (жұмыссыздар – 50,6% (19097 адам), өз бетінше жұмыспен қамтылғандар – 21,0% (7917 адам), жұмыс іздеушілер – 28,4% (10730 адам).
«Бастау Бизнес» жобасы бойынша	-	кәсіпкерлік негіздеріне 2181 адам оқуды аяқтап сертификатын алды, оның ішінде 1790-ы грант пен шағын несиеге ие болды
«Сыбаға»	1,8 млрд. теңгені	100 бас МІК, 20491 бас қой сатып алынды және 14 жоба іске қосылды
«Жұмыспен қамтудың жол картасы» мен «Ауыл – ел бесігі»	7 млрд. теңгеге	55 білім беру нысанына жөндеу жұмыстары жүргізілді.
«Ауыл – ел бесігі» бағдарламасы	1,78 млрд. теңге	ұзындығы 72 шақырымды құрайтын 66 көшені орташа жөндеу
	облысқа 4,2 млрд. теңге, оның ішінде: республикалық	Арал, Қазалы, Жалағаш, Шиелі, Жаңақорған, Сырдария аудандарында және Қызылорда қаласының ауылдық елді мекендерінде 60 инвестициялық жоба іске асырылды.

	бюджеттен 3,8 млрд. теңге, жергілікті бюджеттен 437 млн. теңге.	
«Нұрлы жол» бағдарламасы	5,25 млрд. теңге	облыстық және аудандық маңызы бар 136 шақырым жолдарды жөндеу
	19,8 млрд. теңге, оның ішінде: республикалық бюджет – 8,1 млрд. теңге, облыстық бюджет – 5,5 млрд теңге, облигациялар шығару есебінен – 6,2 млрд. теңге	1988 пәтерлі 100 тұрғын үйдің құрылысы жүргізілді, оның 408 пәтерлі 39 тұрғын үйі пайдалануға берілді.
	4 млрд.теңгеге	«Қызылорда қаласының Қызылорда жылу электр орталығын жаңғырту және кеңейту» жобасы бойынша техника-экономикалық негіздемесі әзірленіп 7,9 шақырым жылу желілері қайта жаңғыртылды.
«Өңірлерді дамыту» бағдарламасы	1,53 млрд. теңге	Қызылорда қаласының Сырдария өзені жағалауының ұзындығы 4,6 шақырымды құрайтын магистральды көше құрылысы
«Цифрлық Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасын	1,9 млрд. теңгеге, оның ішінде: 853,9 млн. теңге – жергілікті бюджет; 1,1 млрд. теңге- мемлекеттік-жекешелік әріптестік	7 бағыт бойынша («Білім беру», «Денсаулық сақтау», «Қауіпсіздік», «Көлік», «Қаланы басқару», «Экология», «Бизнесті дамыту және туризм») 14 жобаны іске асыру бойынша жұмыстар жүргізілді.
«Дипломмен – ауылға!»	162,5 млн. теңге (аудандық және қалалық бюджеттерден)	652 маманға көтерме жәрдемақы ұсыну үшін
Ескерту: Автор құрастырған [41]		

Сондай-ақ, ШОБ субъектілерін қаржылық қолдау мақсатында өңірдің барлық қаржы институттарын тарта отырып, жергілікті инвестициялық жобаларды іске асыруға «Байқоңыр «ӘКК» АҚ қызметі толығымен қайта форматталды. «Байқоңыр «ӘКК» АҚ кәсіпкерлер үшін серіктес және инвестор болып табылады. 2020 жыл ішінде Қызылорда облысына инвестициялар тарту тетігін жетілдіру жөніндегі іс-шаралар жоспары іске асырылды, ол инвестиция тарту жөніндегі жұмысты жандандыруға ықпал етті.

2021 жылдың 1 қаңтар жағдайы бойынша жұмыс жасап тұрған кәсіпкерлік субъектілерінің саны 5,1%-ке (+2360 бірлік) ұлғайып, 48 657 бірлікке жетті.

Шағын және орта бизнесте жұмыспен қамтылғандар саны 96 мың адамды, жалпы өңірлік өнімдегі үлесі – 18%-ті құрады. Өндірілген өнім көлемі – 390 млрд. теңге. 2020 жылы бөлшек сауда көлемі 298,4 млрд. теңгені немесе 2019 жылдың деңгейінде сақталды. Бүгінгі күні облыста 77 интернет-дүкен жұмыс жасайды.

Пандемия жағдайында бизнесті қолдау 2020 жылы пандемия жағдайында өңірде кәсіпкерлік субъектілерінің 74%-нің қызметі ішінара тоқтатылып, оның ішінде азық-түлік емес тауарларының бөлшек сауда саласы, туризм саласы, қоғамдық тамақтану және мейрамхана, тұру және жолаушыларды тасымалдау қызметтерінде 10 мыңға жуық субъекті зардап шекті.

Мемлекеттің қолдау шарасы ретінде:

- 54 мың кәсіпкерге салықтық жеңілдіктер берілді;
- 8,5 мың ШОБ субъектісі міндетті әлеуметтік-сақтандыру жүйесіндегі төлемдерден босатылды;
- Шамамен 9 мың сауда алаңы жалпы құны 700 млн. теңге жалдамалық төлемдерден босатылды;
- 356 мемлекеттік мүлікті жалға алып отырған 194 ШОБ субъектісі 60 млн. теңге көлемінде жалдамалық төлемнен босатылды;
- Шамамен 8 мың ШОБ субъектісінің 11 млрд. теңгеден астам қарыздары кейінге қалдырылып, қайта құрылымдалды [42].

2 Зерттеу проблемасының шешімдері

2.1 Зерттеу проблемасының нақты бар шешімдері

2019 жылы «Байқоңыр» кешенінде ойын-сауық және туристік аймақ құруға жергілікті бюджеттен технико-экономикалық негіздеме үшін 100 миллион теңге бөлінгендігі, арнайы экономикалық аймақ құру бойынша жоба әзірленіп, үкіметаралық комиссияның келісімі де бар және де технико-экономикалық негіздеме құжаты мемлекеттік сараптаманың қарауында.

Байқоңыр қаласында арнайы экономикалық аймақ құрудың басты мақсаты: Біріншіден, «Байқоңыр» халықаралық ғарыш портын құру

Екіншіден, бұл өнеркәсіптік өндірісті, бәсекеқабілетті өнімді, оның ішінде машина жасау, ғарыш өнеркәсібі, электроника, химия және жеңіл өнеркәсіп салаларын ұйымдастыру.

Үшіншіден, Байқоңыр кешенінде халықаралық туризмді дамыту.

Біз білетіндей, Байқоңыр қаласында жабық болғандықтан, туризм бүгінде дамымағандықтан «Байқоңыр» халықаралық ғарыш порталын құруға қолайлы жағдайлар жасалып, жаңа нысандар, барлық халықаралық стандарттарға сәйкес келетін қонақ үйлер, павильондар, мұражайлар, зымырандардың ұшырылуын көруге болатын алаңдар және тағы басқада қажетті нысандар іске қосылады. Арнайы экономикалық аймақ құру ғарыш саласын ғана емес, сонымен қатар Қызылорда облысы үшін инвесторлар тартып, жоғары технологиялы инновациялық аймақтық хабқа айналуға жаңа серпін берері сөзсіз [43].

Қазіргі заман талабына сай елдер арасында халықаралық ытымақтастықты орнатуда Қызылорда облысы үшін «Байқоңыр» халықаралық ғарыш порталын құруға үлкен мүмкіндіктерге жол ашары сөзсіз. Оған мысал ретінде АҚШ-тың Вашингтон қаласындағы Джон Кеннеди атындағы ғарыш орталығы - АҚШ-тың Флорида штатындағы Бревард округіндегі Мерритт аралында орналасқан НАСА-ға қарасты ғарыш аппараттарын ұшыру және басқару қондырғысы. Кеннеди атындағы ғарыш орталығының келушілер кешенін Солтүстік Делавэр компаниялары салықсыз басқарады. Бұл кешен мұражайларды, екі ІМАХ кинотеатрларын және автобуска арналған экскурсияларды біріктіреді, бұл келушілерге әртүрлі жабық орындарға кіруге мүмкіндік береді, әйтпесе оларға жету мүмкін болмады. 12 жастан асқан адамдар үшін негізгі төлем - \$ 50. Бұл бағаға 39-шы іске қосу кешенінің жердегі қадағалау бекеттерін қарау үшін жабық аймақтарға автобус туры және Аполлон-Сатурн V орталығына саяхат кіреді [44].

Егер іске қосылатын болса, «Байқоңыр» ойын-сауық және туристік аймағы жобасы үшін қазір ең басты қажетті - инвестор. Жобаның сипаттамасына қарағанда өте сенімді. Канаверал мүйісіндегі американдық ғарыш айлағымен бәсекелес болу үшін «Байқоңыр» ойын-сауық және туристік аймағы жобасы көп нәрсені қамтуы қажет. Техникалық-экономикалық негіздемеге сәйкес ойын-сауық орталығы, төрт және бес жұлдызға арналған әлемдік деңгейдегі қонақ үйлер, ұлттық тағамдар мейрамханасы, 500 орындық концерт залы, кинотеатр, аттракциондар, бақылау палубалары және т.б. құралады. Жергілікті биліктің болжамы бойынша «Байқоңыр» ойын-сауық және туристік аймағы жобасы жылына 250-500 мың турист келеді деп күтілуде. Салыстырмалы түрде қарайтын болсақ, Кеннеди атындағы ғарыш орталығына жыл сайын ересектер мен балаларға арналған билет бағасы сәйкесінше 57 және 47 доллардан 3 миллион турист келеді екен [45].

Бұл жобадағы артықшылық Қызылорда облысы негізінен туристер Түркістан мен Байқоңырға баратын транзиттік аймақта орналасқан. Өткен жылғы статистикаға сүйенсек, Байқоңырға 2020 жылы орналастыру орындары ұсынатын қызметтердің құны 980 мың теңгені немесе 2,3 мың долларды құрайтын 85 адам барып демалған, бұл Байқоңырда туризмнің дамуы көптеген жылдар бойы тоқтап тұрғанның өзіндегі көрсеткіш. Ал егер бұл аймағы іске қосылып маркетинг пен менеджмент іске асатын болса болжам іске асуы әбден мүмкін жағыдай. Бұл жердегі жобаның іске асуына тағы бір күмән келтіретін жағдай мүмкін, ресейлік тарап ғарыш айлағының туристік инфрақұрылымын дамытуға айтарлықтай прагматикалық себептермен мүдделі емес шығар. Әрине, бірнеше зымыран тасығыштарды ұшыру бірнеше мың туристерге арналған турларға қарағанда тиімдірек [46].

Пандемияға дейін басқарылатын ракеталардың ұшырылуын көруге орта есеппен 1200 адам келді, ал ұшқышсыз зымырандардың ұшырылуын тамашалауға 500 адам келді. Салыстырмалы түрде қарасақ, 2018 жылы НАСА Ресейге ғарыш кемесіндегі бір орын үшін ХФС-қа 81 миллионнан астам доллар төледі. Сол жылы нарықта ауыр «Протон» зымыранын ұшыру 60-65 миллион

долларға ұсынылды. «Союз 2.1» зымыранының ұшырылуы 48,5 миллион долларға бағаланғанға қарасақ жобаның әкелер пайдасы мәз болмауы мүмкін. Зымыранның ұшырылғанын көру үшін Байқоңырға кем дегенде төрт-бес күн ұшу керек. Бұл Ресейдің ресми өкілі және ғарышкерлерді даярлау орталығының кешенді туристік қызметтері операторының стандартты бағдарламасы. Туристер ұшырылым алдындағы барлық іс-шараларға қатысады, халықаралық баспасөз конференциясына қатысады, экипажды шығарып салуға қатысады және зымыранның өзін өзі тамашалайды. VIP қонақтарды кездестіруге болатын жалғыз сайт - ұшыру алаңынан 2 шақырымдай жерде. Бұл жердегі төлем әр уақытта әр түрлі болады.. 95 мың рубльден тұрады және ол тұрғылықты жеріне байланысты өзгеруі мүмкін. Кездейсоқ адамдар ол жерге жете бермейді: немесе Байқоңырға жету - бұл ежелгі арман, немесе қандай да бір жолмен туристер мамандығы бойынша астронавтикамен тығыз байланыста болуы қажет [47].

«Ғарышқа деген қызығушылық әлсіз. Біреудің Қазақстанға баруға, далаға және бір ұшырылымға бару үшін жеткілікті көп ақша жұмсауы екіталай. Ал ондағы климат туристік емес. Бұл жоба көп ақша бермейді, бірақ жұмыс орнын туристік жаттығу алаңына айналдырыңыз, сонымен бірге олар бұл туралы 90-шы жылдары, тіпті Гайдардан бұрын да айта бастады. Бұл «алтын кеніші» болады, бәрі кеңістікке қарауға асығады деген ой болған. Бірақ бұл ол кезде болған емес, енді екіталай леген тұжырымдарда жетерлік [48].

Бірақ, бұл нарықта ондаған компаниялар жұмыс істейді. Көпшілігі Жұлдызды қалаға турлар ұсынады. Ғарышкерлерді даярлау орталығына стандартты экскурсия 10 мың рубльді құрайды. 20 адамнан тұратын топ үшін. Алайда, ең қызықтысы - кеңейтілген және бейімделген оқыту бағдарламалары. Сонымен, сіз ғарышқа ұшпасаңыз, балалық арманыңызды орындай аласыз, содан кейін физикалық белсенділікті өзіңізден көріңіз. Центрифугадағы кіріс спині 45 мың рубльді құрайды. үш минут ішінде. Гидро лабораторияға суға түсу шамамен 400 мың тұрады, Ресейдегі мұндай туризм үлкен табыс әкелмейді дейді эксперттер. Бірақ бұл сегментті дамыту керек біздің жергілікті аймақта [49].

«Сіз зымыранның ұшырылуын қарай аласыз. Бұл ұлттық мақтаныш. Бұл әдемі, бұл шектен шыққан нәрсе. Ғарыштан кіріс болмайды. Бірақ бұл маңызды ұмтылыс, ол дамып отыр бүкіл әлемде. Ақшаның бұған мүлдем қатысы жоқ болуыда мүмкін, бірақ халықаралық ынтымақтастық леңгецінде бұл саланы дамыту қажет. Оның үстіне, бүгінде штаттарда бұл маңызды туризм екенін көріп отырық, ендіше осы саланы неге жергілікті аймақта дамытпасқа.

Бұл жердегі біз қозғап отырған айқын екі елдің мысалында, туристерді ұйымдасқан түрде апаратын Байқоңырдан айырмашылығы, Канаверал мүйісіндегі Кеннеди атындағы ғарыш орталығына жеке-жеке жете алады, онлайн-өтінімді ресми сайтта немесе делдал туристік компания арқылы толтыру жеткілікті. Бағасы 150-200 доллар. Рас, нақты жағдай, бұл АҚШ миллион табуына кедергі бола алмайды.

Айта кететін жайт өткен 2020 жыл «Байқоңыр космодромына» 65 жыл толды, әрине бұл Қазақстан-Ресей достығының символы және оның халықаралық ынтымақтастығының маңызы. «Байқоңыр» - бұл Қазақстан және

оның ішінде Қызылорда облысы үшін үлкен жетістік және үлкен мүмкіндік. Мұны ғарыш айлағына жүргізілген үгіт-насихаттық «рейдтерге» қарап, бәрі бірдей түсіне бермейді. Сарапшыны бүгінде қазақстандық қоғамда байқалатын «білім мен прогресстен шегінудің үнгір тәрізді сипаты» алаңдатады. Сондықтан ол қарапайым азаматта стратегиялық объектіге тиесілі болу сезімі және оған деген мақтаныш сезімі болу үшін Байқоңырға ғарыштық патриоттық туризмнің бір түрін дамытуды ұсынады. Зерттеулерге сүйенсек, қазірдің өзінде әлемнің 130-дан астам елі ғарышты өз мүдделерінің аясы ретінде қарастыратынын көріп отырық. Сондықтан, ғарыш айлағының болашағы әрқашан болады, ал Байқоңыр инвестицияланатын актив екенін түсінуіміз керек [50].

Жергілікті атқару органдары кәсіпкерлік және туризм басқармасымен біріге отырып:

- "Возрождение" аралында кемелердің корпусы сақталған ашық аспан астындағы мұражайды ашуды;

- Арал ауданы «Қамыстыбас» демалыс аймағында жолдар мен автотұрақтар салуды;

- Ақеспе ауылындағы ыстық бұлаққа келушілерге қолайлы жағдай жасауды;

- Жанкент қалашығын абаттандыруды;

- Құттыбай кесенесіне және Сараман-Коса мұнарасына жол салуды жоспарлады [51].

Осындай шараларды өлкенің басқа да тарихи және мәдени ескерткіштерінде қабылдау тапсырылды. Атап айтқанда, Шірік-Рабат қонысы үшін Сырлыт кесенесі, Қосқала ескерткіші, Сығанақ қаласы, Хорасан-ата кесенесі және т.б. жұмыстары жүріп жатқанын хабардар ете отырып, жергілікті атқару органының менеджмент жоспарларында - аймақты туристік фирмаларға көрсету міндетті түрде қосылуы керек.

Жергілікті кәсіпкерлік және туризм бөлімінің хабарлауынша, статистикалық мәліметтерге сүйене отырып, туризм индустриясы келушілерді орналастыру орындары ұсынатын қызметтердің көлемін есептейді. 2018 жылы облыс 975,5 млн теңге, 2019 жылы - 1 084,7 млн. теңге, 2020 жылдың тоғыз айында - 469,3 млн. теңге табыс тапты. Соңғы үш жылда - 2,5 млрд. теңге. Әрине, бұл туризмнің бастамасы ғана, ал «Байқоңыр» ойын-сауық және туристік аймағы жобасы іске қосылғанда бұл цифрлар бірнеше еселенетіні сөзсіз.

2.2 Зерттеу мәселенің ұсынылған шешімі

Жоғарыда қарастырылған мәселелерге байланысты біз ұсынып отырған шешімдер:

1. Әлемдік практикада еркін экономикалық аймақтар елдер экономикасының әлеуметтік-экономикалық, ғылыми-техникалық және кадрлық прогресінің қуатты факторы болып табылады. Әдетте, бұл экономика саласындағы жаңа технологиялар, озық тәжірибе, бәсекеге қабілетті өндірістер құру, инвестициялар тарту, сондай-ақ халықтың жұмыспен қамтылуын арттыру.

Сондықтан біз "Байқоңыр" еркін экономикалық аймағын ("Байқоңыр" ЕЭА) құру тұжырымдамасын ұсынамыз.

Ресей 2050 жылға дейін Байқоңыр қаласын жалға алады (федералдық маңызы бар қала мәртебесіне ие, бірақ РФ субъектісі болып табылмайды).

"Байқоңыр" кешені - Ресей Федерациясының, ҚР-ның және Тәуелсіз Мемлекеттер Достастығына қатысушы басқа да мемлекеттердің бірлескен ғарыш жобаларын, халықаралық ғарыш бағдарламалары мен коммерциялық ғарыш жобаларын іске асыруды қамтамасыз ететін халықаралық ғарыш порты.

Байқоңыр ғарыш айлағы - ҚР-ның Қызылорда облысы аумағында, Қазалы қаласы мен Жосалы кентінің арасында, Төретам кентінің жанында орналасқан әлемдегі ең ірі ғарыш айлағы. Байқоңыр ғарыш айлағының аумағы 6717 км² құрайды [52].

Байқоңыр ғарыш айлағы мен аттас атауы бар қала ҚР мен РФ арасындағы "Байқоңыр" кешенін тиімді пайдалану жөніндегі ынтымақтастықты дамыту туралы келісімге сәйкес Ресей 2050 жылға дейінгі кезеңге Қазақстаннан жалға алған "Байқоңыр" кешенін бірге құрайды.

2. "Байқоңыр" ЕЭА құру мынадай жағдайларда қаралады:

Саяси жағдайлар.

"Байқоңыр" ЕЭА құру Қазақстан мен Ресей тарапынан халықаралық ынтымақтастық орталығы ретінде қаралады, бұл ретте "Байқоңыр" ЕЭА құру кезіндегі негізгі міндеттердің бірі "Байқоңыр" кешенінің қолда бар әлеуетін барынша пайдалану болып отыр.

"Байқоңыр" - бүгінде белгілі әлемдік бренд, ол жоғары тиімді және бәсекеге қабілетті туризмді дамыту және ғарыш саласы мен бизнесті дамыту үшін қолайлы жағдай жасау үшін маңызды. Шетелдік инвестицияларды тарта отырып, Авиағарыш саласын дамыту үшін қолайлы мүмкіндік ашылуда. Түрлі елдерден келген қатысушылар ЕЭА аумағына өз жобаларымен келгілері келеді.

ЕЭА құру Қазақстан мен Ресей экономикасын дамытудың басым бағыттарына сәйкес келеді, ғарыш өнеркәсібінің қазіргі заманғы жоғары технологиялық бәсекеге қабілетті өндірістерін жедел дамытуға, ғарыштық туризмді дамытуға, инвестициялар тартуға, заманауи ақпараттық технологиялар трансфертіне және Қазақстан мен Ресей өңірлері халқының жұмыспен қамтылуын арттыруға бағытталған [53].

Осы мәселе бойынша Қазақстан 2018 жылғы тамызда Ресейге "Байқоңыр" кешенінде "Байқоңыр" ЕЭА құруды ұсынған.

2018 жылғы 9 қарашада Петропавл қаласында өткен Қазақстан мен Ресей өңіраралық ынтымақтастығының XV форумының қорытындысы бойынша Қазақстан Республикасының Үкіметіне Ресей тарапымен бірлесіп тапсырма берген:

- екі ел арасындағы туристік ағындарды арттыру мақсатында туристік және көліктік-логистикалық инфрақұрылымдарды дамыту бойынша ынтымақтастықты күшейту;

- "Байқоңыр" кешенінің бастапқы алаңдарында ғарыштық туризмді дамыту жөніндегі шаралар кешенін пысықтау»;

- "Байқоңыр" ЕЭА құру мәселесін пысықтау [54].

Сондай-ақ, 2019 жылғы мамырда Қызылорда облысын аралау кезінде Қазақстан Президенті Қ.К. Тоқаев Байқоңыр қаласын дамытудың тиімді тетіктерін айқындау және "Байқоңыр" арнайы экономикалық аймағын құру қажеттігін атап өтті. Сонымен қатар, ол "ғарыш айлағының ауқымы мен бірегейлігі озық компаниялармен және перспективалы технологиялық стартаптармен жұмыс істеу үшін тамаша мүмкіндіктер береді.

Бұдан басқа, "Байқоңыр" ЕЭА құру мәселесі ҚР Үкіметінің 2019 жылғы 6 маусымдағы № 375 қаулысымен бекітілген Қызылорда облысының 2019-2022 жылдарға арналған әлеуметтік-экономикалық дамуының кешенді жоспарына бірінші тармақпен енгізілді [55].

"Арнайы экономикалық және индустриялық аймақтар туралы" ҚР-ның 2019 жылғы 3 сәуірдегі № 242-VI ҚРЗ қолданыстағы заңнамасы (17-баптың 2-тармағы) мемлекеттік меншіктегі және жер пайдалануға берілмеген жер учаскелерінде арнайы экономикалық аймақтар құруды көздейді [56].

Ресей Федерациясының 2005 жылғы 22 шілдедегі № 116-ФЗ қолданыстағы "ерекше экономикалық аймақтар туралы" Федералдық заңы (5-баптың 1-тармағы) ерекше экономикалық аймақтар құруды айқындайды [57].

Бұл аймақтар мемлекеттік немесе муниципалдық меншіктегі, оның ішінде азаматтарға немесе заңды тұлғаларға иеленуге және (немесе) пайдалануға берілген жер учаскелерінде, сондай-ақ азаматтардың немесе заңды тұлғалардың меншігіндегі жер учаскелерінде құрылуы мүмкін.

Жалдау шартына сәйкес "Байқоңыр" кешені Ресей Федерациясына жалға берілді және кешеннің жұмыс істеуін қамтамасыз ету үшін жалға берушінің (ҚР) қатысуымен жалға алушы (РФ) "Байқоңыр" кешенінің объектілерін қамтамасыз ететін қаланың әлеуметтік-тұрмыстық саласы мен инфрақұрылымын қолдайды және дамытады.

Қазақстан мен Ресейдің қолданыстағы заңнамаларына сәйкес (ҚР – "арнайы экономикалық және индустриялық аймақтар туралы" Заң, РФ - "ерекше экономикалық аймақтар туралы" Федералдық заң) еркін экономикалық аймақ құру көзделмейді [58].

Ресей Федерациясының Үкіметі мен Қазақстан Республикасының Үкіметі арасындағы қолданыстағы "Байқоңыр" кешенін жалға алу шарты жағдайында (1995 жылғы 17 мамырдағы № 77-ФЗ Федералдық заң) 6.15-бапқа сәйкес "барлық басқа шаруашылық және әлеуметтік мәселелер тараптармен келісілген жеке келісімдермен, хаттамалармен және Регламенттермен реттеледі" [59].

Сондықтан "Байқоңыр" ЕЭА құру үшін "Байқоңыр" еркін экономикалық аймағын құру жөніндегі жеке үкіметаралық келісімге қол қою қажет.

2. Қызылорда облысының әкімдігі "Байқоңыр" еркін экономикалық аймағын құру туралы тиісті жеке үкіметаралық келісімсіз "Байқоңыр" кешенін одан әрі дамыту мүмкін емес деп пайымдайды.

Байқоңыр қаласының әлеуметтік-экономикалық жағдайларына тоқталатын болсақ, 2019 жылдың қаңтар-маусым айларындағы дамуы келесі мәліметтермен сипатталады:

Байқоңыр қаласының халқы - 77 387 адам (2019 жылғы 1 сәуірге), оның ішінде Қазақстан Республикасының азаматтары – 49276, Ресей Федерациясының азаматтары – 25618, басқа мемлекеттердің азаматтары – 2493.

Шағын және орта бизнес. Жұмыс істеп тұрған субъектілер саны 53 бірлікті құрады, оның ішінде белсенділері - 36.

Инвестициялар. Инвестиция көлемі 22,6 млн. теңгені құрады (өсім – 261%).

Құрылыс жұмыстарының көлемі 21 млн.теңгені құрады.

Жұмыспен қамту (2018 ж.) жұмыс күші-20,1 мың адам, жұмыс күшіне қатысу деңгейі-68,2%. Жұмыспен қамтылған халық - 19,2 мың адам, оның ішінде жалдамалы қызметкерлер – 17,5 мың адам, өз бетінше жұмыспен қамтылған қызметкерлер-1,6 мың адам. Жұмыссыз халық - 916 адам, жұмыссыздық деңгейі – 4,6% құрады [41].

Байқоңыр қаласына іргелес Төретап елді мекендерінде 11711 адам және Ақай - 5432 адам тұрады (2019 жылғы 1 шілдеге). Барлығы 17 143 адам.

"Байқоңыр" ЕЭА құрумен жұмыссыздық деңгейін 2019 жылғы 4,6% - дан 2025 жылға қарай 2,5% - ға дейін төмендету, 2025 жылға қарай 3,6 мыңнан астам жұмыс орындарын құру күтілуде [41].

3. Аймақтың әлеуметтік-экономикалық жағдайларының өзгеру динамикасы осы жүйенің экономикалық жағдайының үнемі өзгеруіне ықпал етеді, ал инвестициялық процестердің шарттары мен ерекшелігі тұрақты және тұрақсыз болуы мүмкін бірқатар жағдайлармен анықталады. Тұтастай алғанда, бұл аймақтың инвестициялық климатын қалыптастыратын инвестициялық қызметтің бірқатар болжамды сипаттамаларымен анықталған тұрақты тенденциялардың жиынтығы.

Өңір экономикасына инвестициялар тарту қолайлы инвестициялық ахуал жасау арқылы жүзеге асырылады. Аймақтың инвестициялық климаты - белгілі бір аумақта жұмыс істейтін барлық инвесторлар үшін ортақ, кәсіпкерлікті жүргізу және оның мақсаттарына қол жеткізу үшін мүмкіндіктер мен жағдайлар. Қойылған міндеттерге қол жеткізу мемлекет пен экономиканың кәсіпкерлік секторының күш-жігерін біріктіру, ғылым мен технологиялар саласына мемлекеттік емес және шетелдік капиталды тартудың қазіргі заманғы инвестициялық-қаржылық тетіктерін енгізуді жеделдету негізінде жүзеге асырылады.

4. Бүгінгі күні республика бойынша инвестициялау үшін ұсынылатын 6 басым сала айқындалды - бұл металлургия кешені, мұнай өңдеу кешені, тамақ өнеркәсібі, химия өнеркәсібі, өнеркәсіп өндірісі (машина жасау), құрылыс материалдары.

"Байқоңыр" еркін экономикалық аймағында өнеркәсіп өндірісі (машина жасау), құрылыс материалдары, туризм және аэроғарыш өнеркәсібі сияқты салалардың дамуы республика бойынша басым деп айқындалған экономика секторларына толық сәйкес келеді.

Сонымен қатар, инвесторлар үшін жасалатын бірегей жағдайлар, ең төменгі салықтар және инвесторлар мен мемлекет арасындағы өзара қарым-қатынастардың тұрақтылығы "Байқоңыр" еркін экономикалық аймағын өңірдегі

ғана емес, әлемдік аренадағы жетекші өнеркәсіптік-логистикалық хабқа айналдыруға ниетті [60].

Облыстың инвестициялық әлеуетіне сапалы талдау жүргізу кезінде, сондай-ақ "Байқоңыр" кешенінің ағымдағы жай-күйін ескере отырып, инвестициялық әлеуеттің және табиғи-ресурстық; еңбек, өндірістік, инновациялық, институционалдық, инфрақұрылымдық, қаржылық, тұтынушылық, туристік сияқты тәуекел деңгейінің негізгі көрсеткіштерін ескеру қажет.

"Эксперт Қазақстан" агенттігінің рейтингтеріне сәйкес Қызылорда облысы экономикасында тау-кен өнеркәсібі басым инвестициялық әлеуеті қалыпты өңірлерге жатады. Яғни, өңірдің мұнай-газ саласына тәуелділігі "Байқоңыр" брендин пайдалану және "Байқоңыр" кешенінің аумағында аэроғарыштық және туристік хаб құру арқылы ішінара шешілетін өзекті мәселелердің бірі болып табылады.

Қорытынды

Жүргізілген зерттеу бойынша автормен жасалған негізгі қорытындылар мынадай:

Халықаралық қатынастар көптеген әлеуметтік ғылымдардың зерттеу тақырыбы болып табылған. Зерттеушілер арасында оларды зерттейтін пәндерге қатысты нақты сенімділік жоқ. Әр түрлі мемлекеттердің халықаралық қатынасқа әсері әрқашан біркелкі болған және болып қала береді. Бұл олардың экономикалық әлеуетіне, адами және табиғи ресурстарына, заманауи технологиялардың даму деңгейіне, әскери әлеуеттің, атап айтқанда ядролық әлеуеттің болуына байланысты. Әлемдік экономиканың көтерілуі немесе құлдырауы, отын-энергетика, азық-түлік салаларындағы ахуал, шикізаттың болуы, мемлекеттің халықаралық экономикалық қатынастарға тартылу дәрежесі, импортқа немесе экспортқа, сыртқы кредиттерге немесе қарыздарға тәуелділігі – осы факторлардың барлығы халықаралық қатынас сипатына әсер етеді. Осы зерттеулерді ескере келе, "Халықаралық қатынастар» ұғымын анықтау тәсілдері анықталды.

Халықаралық ынтымақтастық жөніндегі бірқатар авторлардың еңбегіндегі берілген ұғымдық анықтамаларды талдай келе, халықаралық ынтымақтастық пен жергілікті өзін-өзі басқару органдарымен қызметін сипаттайтын ұғымдардың синонимдеріне салыстырмалы талдау жасалды.

Халықаралық ынтымақтастық ұғымы өте ауқымды кең мағынада қолданылады. Сондықтан да аталмыш ұғымды "басқару деңгейі" критериіне байланысты "халықаралық ынтымақтастықтың" өзіне тән ерекшеліктері анықталды.

Шетелдік және отандық авторлардың халықаралық қатынастар ынтымақтастығына берген анықтамаларын қорытындылай келе, біз "жергілікті өзін-өзі басқару органдарының халықаралық ынтымақтастығы" ұғымының жеке анықтамасын ұсынамыз: Бұл отандық жергілікті өзін-өзі басқару органдарының шетелдік әріптестермен жергілікті деңгейде екіжақты немесе көпжақты шарттық негізде жүзеге асырылатын, ұлттық заңнамамен жергілікті өзін-өзі басқару органдарының жеке немесе берілген өкілеттіктеріне жатқызылған және тиісті мемлекеттердің ішкі және сыртқы саясатының қағидаттарына қайшы келмейтін басым мәселелерді шешуге бағытталған бірлескен қызметі.

Зерттеу жұмысының әдістемелік бөлімінде диссертациялық жұмыста қолданылған халықаралық ынтымақтастық ғылымын ұйымдастыруды зерттеу бағдарламасы жасалды. Онда зерттеу кезеңдері мен пәні, зерттеу әдістері, көлемі мен объектілері қарастырылды.

Қазақстан Республикасының халықаралық ұйымдармен халықаралық ынтымақтастықтар құрамына сипаттама берілді. Соның ішінде Еуразиялық экономикалық одақ құрамындағы елдерге сипаттама беріліп, Қазақстан мен Ресей Федерациясы арасындағы экономикалық қатынастарға талдау жасалған. Талдау бөлімінде Қазақстан Республикасының халықаралық ынтымақтастық

қатынастарындағы Қызылорда облысының жергілікті атқарушы органдарының менеджментін жетілдіру мәселелері анықталды.

Диссертациялық жұмыста Қызылорда облысында 2020 жылы іске асырылған мемлекеттік және жергілікті бағдарламалар жөнінде мәліметтер берілді. Сондай-ақ, ШОБ субъектілерін қаржылық қолдау мақсатында өңірдің барлық қаржы институттарын тарта отырып, жергілікті инвестициялық жобаларды іске асыруға «Байқоңыр «ӘКК» АҚ қызметі толығымен қайта форматталды. «Байқоңыр «ӘКК» АҚ кәсіпкерлер үшін серіктес және инвестор болып табылады. 2020 жыл ішінде Қызылорда облысына инвестициялар тарту тетігін жетілдіру жөніндегі іс-шаралар жоспары іске асырылды, ол инвестиция тарту жөніндегі жұмысты жандандыруға ықпал етті.

"Байқоңыр" ЕЭА құру Қазақстан мен Ресей тарапынан халықаралық ынтымақтастық орталығы ретінде қаралады, бұл ретте "Байқоңыр" ЕЭА құру кезіндегі негізгі міндеттердің бірі "Байқоңыр" кешенінің қолда бар әлеуетін барынша пайдалану болып отыр.

"Байқоңыр" - бүгінде белгілі әлемдік бренд, ол жоғары тиімді және бәсекеге қабілетті туризмді дамыту және ғарыш саласы мен бизнесті дамыту үшін қолайлы жағдай жасау үшін маңызды. Шетелдік инвестицияларды тарта отырып, Авиағарыш саласын дамыту үшін қолайлы мүмкіндік ашылуда. Түрлі елдерден келген қатысушылар ЕЭА аумағына өз жобаларымен келгілері келеді.

ЕЭА құру Қазақстан мен Ресей экономикасын дамытудың басым бағыттарына сәйкес келеді, ғарыш өнеркәсібінің қазіргі заманғы жоғары технологиялық бәсекеге қабілетті өндірістерін жедел дамытуға, ғарыштық туризмді дамытуға, инвестициялар тартуға, заманауи ақпараттық технологиялар трансфертіне және Қазақстан мен Ресей өңірлері халқының жұмыспен қамтылуын арттыруға бағытталған.

Осы мәселе бойынша Қазақстан 2018 жылғы тамызда Ресейге "Байқоңыр" кешенінде "Байқоңыр" АЭА құруды ұсынған.

"Байқоңыр" ЕЭА құру мәселесі ҚР Үкіметінің 2019 жылғы 6 маусымдағы № 375 қаулысымен бекітілген Қызылорда облысының 2019-2022 жылдарға арналған әлеуметтік-экономикалық дамуының кешенді жоспарына бірінші тармақпен енгізілді.

"Арнайы экономикалық және индустриялық аймақтар туралы" ҚР-ның 2019 жылғы 3 сәуірдегі № 242-VI ҚРЗ қолданыстағы заңнамасы (17-баптың 2-тармағы) мемлекеттік меншіктегі және жер пайдалануға берілмеген жер учаскелерінде арнайы экономикалық аймақтар құруды көздейді.

Ресей Федерациясының 2005 жылғы 22 шілдедегі № 116-ФЗ қолданыстағы "ерекше экономикалық аймақтар туралы" Федералдық заңы (5-баптың 1-тармағы) ерекше экономикалық аймақтар құруды айқындайды.

Бұл аймақтар мемлекеттік немесе муниципалдық меншіктегі, оның ішінде азаматтарға немесе заңды тұлғаларға иеленуге және (немесе) пайдалануға берілген жер учаскелерінде, сондай-ақ азаматтардың немесе заңды тұлғалардың меншігіндегі жер учаскелерінде құрылуы мүмкін.

Пайдаланылған дереккөздердің тізімі

- 1 «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне мемлекеттік қызмет мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» Қазақстан Республикасының Заңы 2015 жылғы 23 қарашадағы № 417-V ҚРЗ. - <http://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z1500000417>
- 2 Нұртазин М.С. Қазақстандағы жергілікті мемлекеттік басқару және мемлекеттік қызмет жүйелері: оқу құралы / М.С.Нұртазин - Алматы, «Бастау», 2016 - 256 б
- 3 Киреев А. Международная экономика: в 2 ч. – М., 2018.
- 4 Овчинникова Г.П. Международная экономика – Санкт – Петербург, 2019.
- 5 Кругман П.Р., Обстфельд М. Международная экономика. – М., 2017.
- 6 Линдерт П.Х. Экономика мирохозяйственных связей – М., 2018. гл. 2,3,4,5.
- 7 Миклашевская Н.А., Холопов А.В. Международная экономика – М., 2018.
- 8 Пугель Т., Линдерт П. Международная экономика. -М., 2017.
- 9 Сак Дж., Ларрен Ф. Макроэкономика. Глобальный подход. – М., 2016.
- 10 Хэррис Дж. М. Международные финансы. – М., 2016.
- 11 Мировая экономика: учебное пособие. / Под ред. И.П. Николаевой. М.: 2015г.
- 12 Мировая экономика и международный бизнес. Учебник. / Под ред. В.В. Полякова. М.: 2016 г.
- 13 Родионова И.А. Мировая экономика. СПб.: 2018г.
- 14 Колесов В.П. Международная экономика. М.: 2017г.
- 15 Булатова А.С. Мировая экономика. Учебник./ Под. ред. проф. А.С. Булатова, М.: Юристъ, 2018г. – 734 с
- 16 Авдокушин Ю.В. Международные экономические отношения. Учебник. М.: Экономист-2018, 364 с
- 17 Мировая экономика. Учебное пособие. Ответс. редактор Аклярский Б.М., М.: МО -2017, 424 с.
- 18 Рыбалкин В. Международные экономические отношения – М.. 2019.
- 19 Мировая экономика. Учебник для вузов./Под ред. проф. Щербанина. М.: Юнити-ДАНА -2018
- 20 Буглай В.Б. Ливенцев Н.Н. Международные экономические отношения. – М., 2019.
- 21 Аверьянова Ю.В. История и тенденции развития института конфискации имущества в уголовном праве Китая. Азиатско-Тихоокеанский регион: экономика, политика, право. 2017;(2-3):173-184.
- 22 Tchudi, H-M. Promotin g transfrontier co-operation: a n important factor of democrati c stability in Europ e / H-M. Tchudi. Strasbourg. 4 - 6 June 2017.
- 23 Волгина Н.А., Международная экономика. Учебное пособие. М.: ЭКСМО-2016, 736 с.

- 24 Гоголева Т.Н., Ключищева В.Г., Хаустов Ю.И. Международная экономика. Учебное пособие. М.: КНОРУС-2015, 304 с
- 25 Тодара М. Экономическое развитие - М., 2017 .
- 26 Приписнов В. Основные сдвиги в мировой хозяйственной конъюнктуре – МЭ и МО, 2017, 8с.
- 27 Нукуева М. «Организация экономического сотрудничества: стратегии и приоритеты» Саясат №6 июнь, 2016 с.15
- 28 Джапаркулов Д. «Перспективы развития международных связей Казахстана со странами СНГ» Транзитная экономика №1, 2019. 67 с.
- 29 Спицын А. «Интеграция и модернизация экономики» Экономист №5 2018. с.3
- 30 Мусаев К. «Внешнеэкономическая либерализация в Республике Казахстан как составляющая участия в ВТО» Каржы-Каражат №5, 2018, 9 с.
- 31 Разработка моделей управления рисками инновационных проектов IT компании/ Аннотация к магистерской диссертации: Шумляева В.О.; Белорусский государственный университет, Институт бизнеса и менеджмента технологий, Факультет "Высшая школа бизнеса". - Минск, 2017.
- 32 Опыт стран членов ВТО по защите интересов на внутренних и внешних рынках // МЭ и МО.-2019.- №8.-С. 12-21
- 33 Кошанов А. Экономика Казахстана в системе ЕвразЭС императивы глобализации //Транзитная экономика 2004,1
- 34 Шумский Н. Общее экономическое пространство государств Содружества: оптимальный формат//МЭ и МО 2004, 2.
- 35 Бельский К.С. О функциях исполнительной власти // Государство и право. 1997. № 3. С.21.
- 36 Рыжов В.С. К судьбе государственного управления // Государство и право. 1999. № 2.С.14-22.
- 37 Фомичев В.И. Международная торговля: учебник – М., 1998
- 38 Ильясов Д. Экспортоориентированная модель – развития: возможность применения для Казахстана - Экономика и статистика. 2004/1.
- 39 Садыбеков Б. Пути повышения экспортного потенциала – Экономика и статистика. 2004/1
- 40 Казахстан: анализ торговой и инвестиционной политики / под ред. Байзакова С. – Астана-Алматы. 2002 гл. 2, С. 25-78
- 41 Қазақстан Республикасының Ұлттық статистика Бюросының мәліметтері
- 42 «Становление глобального хозяйства» (Мировая экономика и международный бизнес). М, 2005.гл.1, гл.3
- 43 Опыт стран членов ВТО по защите интересов на внутренних и внешних рынках // МЭ и МО.-2002.- №8.-С. 12-21
- 44 Чеклина Т.Н. Страны Центральной Европы: особенности защиты внутреннего рынка // Внешняя торговля. – 2000. - № 3. - С. 28.
- 45 Михневич С. Поддержка конкуренции и политика антидемпинга: их взаимозависимость. // МЭ и МО, №6 , 2005

- 46 Холопов А. Глобализация и макроэкономическое равновесие // МЭ и МО, № 2, 2005.
- 47 Зиядуллаев Н. СНГ в глобальной экономике: стратегия развития и национальная безопасность // МЭ и МО, № 4, 2005.
- 48 Европейский Экономический и валютный союз: предварительные итоги и перспективы развития // МЭ и МО, № 5, 2005.
- 49 Косолапов Н. Глобализация: территориально-пространственный аспект // МЭ и МО, № 6, 2005.
- 50 Калижанов Б. «Прогнозные сценарии развития финансового рынка Казахстана в условиях глобализации» Саясат №4 2006 с.40
- 51 Давильбекова Ж.Х. «Пути повышения эффективности экономического роста Казахстана» Аль Пари №2(46) 2006.с.7
- 52 Утембаев Е. «Характер экономического роста Казахстана» Аль Пари №2(46) 2006 с.11
- 53 Кнобик Т.Е. Международный туризм и особенности его развития в Казахстане -Вестник КазНУ серия МОИ МП 2002,2
- 54 Нурумов А. «Финансовые аспекты развития национальной экономики Казахстана» Каржы-Каражат №2 2006. 3 с.
- 55 "Қызылорда облысының 2019-2022 жылдарға арналған әлеуметтік-экономикалық дамуының кешенді жоспары" ҚР Үкіметінің 2019 жылғы 6 маусымдағы № 375 қаулысыбірінші тармақпен енгізілді [55].
- 56 "Арнайы экономикалық және индустриялық аймақтар туралы" ҚР-ның 2019 жылғы 3 сәуірдегі № 242-VI ҚРЗ заңы.
- 57 "Ерекше экономикалық аймақтар туралы" Ресей Федерациясының 2005 жылғы 22 шілдедегі №116-ФЗ Федералдық заңы.
- 58 "Арнайы экономикалық және индустриялық аймақтар туралы" Заң, "Ерекше экономикалық аймақтар туралы" Ресей Федерациясының Үкіметі мен Қазақстан Республикасының Үкіметі арасындағы қолданыстағы "Байқоңыр" кешенін жалға алу шарты жағдайында.
- 59 "Барлық басқа шаруашылық және әлеуметтік мәселелер тараптармен келісілген жеке келісімдермен, хаттамалармен және Регламенттермен реттеледі" Ресей Федерациясының Үкіметі мен Қазақстан Республикасының Үкіметі арасындағы қолданыстағы "Байқоңыр" кешенін жалға алу шарты жағдайында (1995 жылғы 17 мамырдағы № 77-ФЗ Федералдық заңы)
- 60 Формирование единого экономического пространства стран СНГ. // МЭ и МО, № 1, 2005.

Мемлекеттік орган үшін негізгі ұсынымдарды қамтитын жұмыс нәтижелері бойынша талдамалық жазба

Жоба авторы: Прниязова А.

*Ғылыми жетекші: тарих ғылымдарының докторы, философия ғ.к.,
Мажиденова Д.М.*

Жоба идеясы	Халықаралық ынтымақтастықты дамытудағы жергілікті атқарушы органдардың рөлі
Проблемалық жағдай (кейс)	<p>Қазіргі кезеңде Қазақстанның халықаралық ынтымақтастық қатынастарды дамытудың өңірлік саясаты, ұлттық экономиканың маңызды экономикалық өсу орталықтары болып табылады. Еліміздің халықаралық ынтымақтастық қатынастарын дамытудың әлемдік теориялық әлеуеті мен тәжірибесі мол. Дегенмен, жаһандану процесінде халықаралық ынтымақтастық ұйымдарының мазмұны ерекше. Осы бағытты ел ішінде жергілікті атқарушы органдардың басқарудағы сапасын арттырып, құқықтық механизмдерді одан әрі жетілдірген жөн. Себебі, қалыптасқан жағдайда, бірінші кезекте, теория мен практикада басқарудың жаңа қырларын анықтап, соның негізінде жергілікті атқарушы органдардың құқықтық және нормативтік базасы да дами түседі. Қазіргі кезде халықаралық ынтымақтастықты дамыту үшін Қазақстанда қажетті институтционалды құрылым бар. Оның негізінде қабылданған құқықтық және нормативтік актілер мен үкімет қаулылары нақтыланған. Соған қарамастан, еліміздің халықаралық ынтымақтастық қатынастарын дамытуға өңірлердің, қосып жатқан үлестері қажетті деңгейде емес. Себебі әлемдік халықаралық ынтымақтастық қатынастар мен біздің еліміздің, оның жергілікті атқарушы органдары арасында бірқатар мәселелер бар, атап айтсақ:</p> <ul style="list-style-type: none"> – жаһанданудың және халықаралық сауда жүйесінің заманауи үлгісінің эрозиясы, – әлеуметтік-экономикалық потенциалы әртүрлі елдер мен өңірлер арасындағы экономикалық және технологиялық даму деңгейінің арақашықтығының ұлғаю мәселесі; – жаһандық қаржы жүйесінің жетілдірілмеуі; – сауда-саттық және валюталық соғыстардың күшеюі; – санкциялық талаптардың көбею мәселелері.
Аталмыш проблеманың бар шешімдері	Жоғарыда аталған мәселелерге байланысты, халықаралық ынтымақтастық қатынастар мен жергілікті атқарушы органдардың барынша орнықты жүйесін құруға мынадай факторлар дәлел болуда:

	<p>– елдер мен өңірлер арасындағы өзара тәуелділігінің өсуі; – халықаралық және жергілікті атқарушы органдардың мәселелерін шешудің, заманауи бірлескен жолдарын іздеудің жинақталған тәжірибесі.</p> <p>Еліміздің халықаралық ынтымақтастық қатынастарын жетілдіру үшін диссертациялық жобада Байқоңыр қаласында арнайы экономикалық аймақ құруды ұсынамыз.</p> <p>Байқоңыр қаласында арнайы экономикалық аймақ құрудың басты мақсаты:</p> <p>Біріншіден, «Байқоңыр» халықаралық ғарыш портын құру</p> <p>Екіншіден, бұл өнеркәсіптік өндірісті, бәсекеқабілетті өнімді, оның ішінде машина жасау, ғарыш өнеркәсібі, электроника, химия және жеңіл өнеркәсіп салаларын ұйымдастыру.</p> <p>Үшіншіден, Байқоңыр кешенінде халықаралық туризмді дамыту.</p> <p>Біз білетіндей, Байқоңыр қаласында жабық болғандықтан, туризм бүгінде дамымағандықтан «Байқоңыр» халықаралық ғарыш порталын құруға қолайлы жағдайлар жасалып, жаңа нысандар, барлық халықаралық стандарттарға сәйкес келетін қонақ үйлер, павильондар, мұражайлар, зымырандардың ұшырылуын көруге болатын алаңдар және тағы басқада қажетті нысандар іске қосылады. Арнайы экономикалық аймақ құру ғарыш саласын ғана емес, сонымен қатар Қызылорда облысы үшін инвесторлар тартып, жоғары технологиялы инновациялық аймақтық хабқа айналуға жаңа серпін берері сөзсіз.</p> <p>Қазіргі заман талабына сай елдер арасында халықаралық ынтымақтастықты орнатуда Қызылорда облысы үшін «Байқоңыр» халықаралық ғарыш порталын құруға үлкен мүмкіндіктерге жол ашары сөзсіз.</p>
<p>Аталмыш мәселенің ұсынылған шешімі</p>	<p>Егер іске қосылатын болса, «Байқоңыр» ойын-сауық және туристік аймағы жобасы үшін қазір ең басты қажетті - инвестор. Жобаның сипаттамасына қарағанда өте сенімді. Канаверал мүйісіндегі американдық ғарыш айлағымен бәсекелес болу үшін «Байқоңыр» ойын-сауық және туристік аймағы жобасы көп нәрсені қамтуы қажет.</p> <p>Техникалық-экономикалық негіздемеге сәйкес ойын-сауық орталығы, төрт және бес жұлдызға арналған әлемдік деңгейдегі қонақ үйлер, ұлттық тағамдар мейрамханасы, 500 орындық концерт залы, кинотеатр, аттракциондар, бақылау палубалары және т.б. құралады. Жергілікті биліктің болжамы бойынша «Байқоңыр» ойын-сауық және туристік аймағы жобасы жылына 250-500 мың турист келеді деп күтілуде.</p>

	<p>Салыстырмалы түрде қарайтын болсақ, Кеннеди атындағы ғарыш орталығына жыл сайын ересектер мен балаларға арналған билет бағасы сәйкесінше 57 және 47 доллардан 3 миллион турист келеді екен.</p> <p>Бұл жобадағы артықшылық Қызылорда облысы негізінен туристер Түркістан мен Байқоңырға баратын транзиттік аймақта орналасқан. Өткен жылғы статистикаға сүйенсек, Байқоңырға 2020 жылы орналастыру орындары ұсынатын қызметтердің құны 980 мың теңгені немесе 2,3 мың долларды құрайтын 85 адам барып демалған, бұл Байқоңырда туризмнің дамуы көптеген жылдар бойы тоқтап тұрғанның өзіндегі көрсеткіш. Ал егер бұл аймағы іске қосылып маркетинг пен менеджмент іске асатын болса болжам іске асуы әбден мүмкін жағдай. Бұл жердегі жобаның іске асуына тағы бір күмән келтіретін жағдай мүмкін, ресейлік тарап ғарыш айлағының туристік инфрақұрылымын дамытуға айтарлықтай прагматикалық себептермен мүдделі емес шығар. Әрине, бірнеше зымыран тасығыштарды ұшыру бірнеше мың туристерге арналған турларға қарағанда тиімдірек.</p>
<p>Күтілетін нәтиже</p>	<p>Жоғарыда қарастырылған мәселелерге байланысты біз ұсынып отырған шешімдер:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Әлемдік практикада еркін экономикалық аймақтар елдер экономикасының әлеуметтік-экономикалық, ғылыми-техникалық және кадрлық прогресінің қуатты факторы болып табылады. Әдетте, бұл экономика саласындағы жаңа технологиялар, озық тәжірибе, бәсекеге қабілетті өндірістер құру, инвестициялар тарту, сондай-ақ халықтың жұмыспен қамтылуын арттыру. Сондықтан біз "Байқоңыр" еркін экономикалық аймағын ("Байқоңыр" ЕЭА) құру тұжырымдамасын ұсынамыз. 2. "Байқоңыр" ЕЭА құру мынадай жағдайларда қаралады: Саяси жағдайлар. "Байқоңыр" ЕЭА құру Қазақстан мен Ресей тарапынан халықаралық ынтымақтастық орталығы ретінде қаралады, бұл ретте "Байқоңыр" ЕЭА құру кезіндегі негізгі міндеттердің бірі "Байқоңыр" кешенінің қолда бар әлеуетін барынша пайдалану болып отыр. "Байқоңыр" - бүгінде белгілі әлемдік бренд, ол жоғары тиімді және бәсекеге қабілетті туризмді дамыту және ғарыш саласы мен бизнесті дамыту үшін қолайлы жағдай жасау үшін маңызды. Шетелдік инвестицияларды тарта отырып, Авиағарыш саласын дамыту үшін қолайлы мүмкіндік

ашылуда. Түрлі елдерден келген қатысушылар ЕЭА аумағына өз жобаларымен келгілері келеді.

ЕЭА құру Қазақстан мен Ресей экономикасын дамытудың басым бағыттарына сәйкес келеді, ғарыш өнеркәсібінің қазіргі заманғы жоғары технологиялық бәсекеге қабілетті өндірістерін жедел дамытуға, ғарыштық туризмді дамытуға, инвестициялар тартуға, заманауи ақпараттық технологиялар трансфертіне және Қазақстан мен Ресей өңірлері халқының жұмыспен қамтылуын арттыруға бағытталған [53].

Инвестициялар. Инвестиция көлемі 22,6 млн. теңгені құрады (өсім – 261%).

Құрылыс жұмыстарының көлемі 21 млн.теңгені құрады.

Жұмыспен қамту (2018 ж.) жұмыс күші-20,1 мың адам, жұмыс күшіне қатысу деңгейі-68,2%. Жұмыспен қамтылған халық - 19,2 мың адам, оның ішінде жалдамалы қызметкерлер – 17,5 мың адам, өз бетінше жұмыспен қамтылған қызметкерлер-1,6 мың адам. Жұмыссыз халық - 916 адам, жұмыссыздық деңгейі – 4,6% құрады.

Байқоңыр қаласына іргелес Төретам елді мекендерінде 11711 адам және Ақай - 5432 адам тұрады (2019 жылғы 1 шілдеге). Барлығы 17 143 адам.

"Байқоңыр" ЕЭА құрумен жұмыссыздық деңгейін 2019 жылғы 4,6% - дан 2025 жылға қарай 2,5%-ға дейін төмендету, 2025 жылға қарай 3,6 мыңнан астам жұмыс орындарын құру күтілуде.

3. Аймақтың әлеуметтік-экономикалық жағдайларының өзгеру динамикасы осы жүйенің экономикалық жағдайының үнемі өзгеруіне ықпал етеді, ал инвестициялық процестердің шарттары мен ерекшелігі тұрақты және тұрақсыз болуы мүмкін бірқатар жағдайлармен анықталады. Тұтастай алғанда, бұл аймақтың инвестициялық климатын қалыптастыратын инвестициялық қызметтің бірқатар болжамды сипаттамаларымен анықталған тұрақты тенденциялардың жиынтығы.

Өңір экономикасына инвестициялар тарту қолайлы инвестициялық ахуал жасау арқылы жүзеге асырылады. Аймақтың инвестициялық климаты - белгілі бір аумақта жұмыс істейтін барлық инвесторлар үшін ортақ, кәсіпкерлікті жүргізу және оның мақсаттарына қол жеткізу үшін мүмкіндіктер мен жағдайлар. Қойылған міндеттерге қол жеткізу мемлекет пен экономиканың кәсіпкерлік секторының күш-жігерін біріктіру, ғылым мен технологиялар саласына мемлекеттік емес және шетелдік капиталды тартудың қазіргі заманғы инвестициялық-

	<p>қаржылық тетіктерін енгізуді жеделдету негізінде жүзеге асырылады.</p> <p>4. Бүгінгі күні республика бойынша инвестициялау үшін ұсынылатын 6 басым сала айқындалды - бұл металлургия кешені, мұнай өңдеу кешені, тамақ өнеркәсібі, химия өнеркәсібі, өнеркәсіп өндірісі (машина жасау), құрылыс материалдары.</p> <p>"Байқоңыр" еркін экономикалық аймағында өнеркәсіп өндірісі (машина жасау), құрылыс материалдары, туризм және аэроғарыш өнеркәсібі сияқты салалардың дамуы республика бойынша басым деп айқындалған экономика секторларына толық сәйкес келеді.</p> <p>Сонымен қатар, инвесторлар үшін жасалатын бірегей жағдайлар, ең төменгі салықтар және инвесторлар мен мемлекет арасындағы өзара қарым-қатынастардың тұрақтылығы "Байқоңыр" еркін экономикалық аймағын өңірдегі ғана емес, әлемдік аренадағы жетекші өнеркәсіптік-логистикалық хабқа айналдыруға ниетті.</p> <p>Облыстың инвестициялық әлеуетіне сапалы талдау жүргізу кезінде, сондай-ақ "Байқоңыр" кешенінің ағымдағы жай-күйін ескере отырып, инвестициялық әлеуеттің және табиғи-ресурстық; еңбек, өндірістік, инновациялық, институционалдық, инфрақұрылымдық, қаржылық, тұтынушылық, туристік сияқты тәуекел деңгейінің негізгі көрсеткіштерін ескеру қажет.</p>
<p>Әдебиет</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1 Нукуева М. «Организация экономического сотрудничества: стратегии и приоритеты» Саясат №6 июнь, 2016 с.15 2 Джапаркулов Д. «Перспективы развития международных связей Казахстана со странами СНГ» Транзитная экономика №1, 2019. 67 с. 3 Спицын А. «Интеграция и модернизация экономики» Экономист №5 2018. с.3 4 Казахстан: анализ торговой и инвестиционной политики / под ред. Байзакова С. – Астана-Алматы. 2018 гл. 2, С. 25-78 5 Зиядуллаев Н. СНГ в глобальной экономике: стратегия развития и национальная безопасность // МЭ и МО, № 4, 2019. 6 Европейский Экономический и валютный союз: предварительные итоги и перспективы развития // МЭ и МО, № 5, 2019. 7 Калижанов Б. «Прогнозные сценарии развития финансового рынка Казахстана в условиях глобализации»

Саясат №4 2016 с.40

8 Давильбекова Ж.Х. «Пути повышения эффективности экономического роста Казахстана» Аль Пари №2(46) 2016.с.7

9 Кнобик Т.Е. Международный туризм и особенности его развития в Казахстане -Вестник КазНУ серия МОИ МП 2020,2

10 Нурумов А. «Финансовые аспекты развития национальной экономики Казахстана» Каржы-Каражат №2 2016. 3 с.

11 "Қызылорда облысының 2019-2022 жылдарға арналған әлеуметтік-экономикалық дамуының кешенді жоспары" ҚР Үкіметінің 2019 жылғы 6 маусымдағы № 375 қаулысыбірінші тармақпен енгізілді

12 "Ерекше экономикалық аймақтар туралы" Ресей Федерациясының 2005 жылғы 22 шілдедегі №116-ФЗ Федералдық заңы.

13 "Арнайы экономикалық және индустриялық аймақтар туралы" Заң, "Ерекше экономикалық аймақтар туралы" Ресей Федерациясының Үкіметі мен Қазақстан Республикасының Үкіметі арасындағы қолданыстағы "Байқоңыр" кешенін жалға алу шарты жағдайында.

14 "Барлық басқа шаруашылық және әлеуметтік мәселелер тараптармен келісілген жеке келісімдермен, хаттамалармен және Регламенттермен реттеледі" Ресей Федерациясының Үкіметі мен Қазақстан Республикасының Үкіметі арасындағы қолданыстағы "Байқоңыр" кешенін жалға алу шарты жағдайында (1995 жылғы 17 мамырдағы № 77-ФЗ Федералдық заңы)

15 Иманбекова М.М. Қазақстан Республикасының атқарушы органдарының мемлекеттік инновациялық дамудағы рөлі. Философия докторы (PhD) ғылыми дәрежесін алу үшін дайындалғандиссертация. Қазақстан Республикасы, Түркістан, 2014